

STUDII ȘI CERCETĂRI
DE
NUMISMATICĂ

SERIE NOUĂ

VOLUMUL IX-XIV
(XXI-XXVI)
2018-2023

**STUDIES AND RESEARCHES
IN
NUMISMATICS**

**ÉTUDES ET RECHERCHES
DE
NUMISMATIQUE**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

STUDII ȘI CERCETĂRI
DE
NUMISMATICĂ

SERIE NOUĂ
VOLUMUL IX-XIV (XXI-XXVI)
2018-2023

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
BUCUREȘTI

2023

COMITETUL DE REDACȚIE

EUGEN NICOLAE, redactor responsabil
AUREL VÎLCU, redactor responsabil adjunct
MARIUS BLASKÓ, MIHAI DIMA, THEODOR ISVORANU
și EMANUEL VIOREL PETAC, membri

COLEGIUL DE REDACȚIE

RADU ARDEVAN; ANA BOLDUREANU; IONEL CÂNDEA, m.c. al Academiei Române;
GABRIEL CUSTUREA; GEORGES DEPEYROT; VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA;
CONSTANTIN C. PETOLESCU, m.c. al Academiei Române; acad. VICTOR SPINEI

RALUCA KOGĂLNICEANU, redactor

ADRIAN MIRCEA DOBRE, redactor Editura Academiei Române

OFELIA COȘMAN, tehnoredactor

Orice comandă va fi adresată la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711,
București, România; Tel. 4021-318 8146, 4021-318 8106, Fax 4021-318 2444,

E-mail: edacad@ear.ro; periodice@ear.ro

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P. O. Box 77-19, sector 3, București, România;

Tél./Fax: 4021-610 6765, 4021-210 6787, Tél. 0311 044 668,

E-mail: office@orionpress.ro

Adresa redacției:

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, str. Henri Coandă nr. 11, 010667 București,
Tel./Fax 4021-212 8862, E-mail: redactie_iab@yahoo.com; aurelvilcu@yahoo.com

Sumar – Sommaire

I. STUDII ȘI CERCETĂRI – ÉTUDES ET RECHERCHES

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Despre două depozite monetare elenistice descoperite pe litoralul pontic – About two Hellenistic monetary deposits discovered on the Pontic coast.....	7
CORINA TOMA, Baterea monedelor dacice de tip Rădulești-Hunedoara – problema clasificării emisiunilor – Minting process of Rădulești-Hunedoara Dacian type coins – typological classifications	27
MIHAI DIMA, Tezaurul de monede romane imperiale de argint descoperit la Solonceni (raionul Rezina, Republica Moldova) – Hoard of Roman imperial silver coins found at Solonceni (Rezina county, Republic of Moldova).....	61
THEODOR ISVORANU, Observații privind tezaurul monetar din epoca romană târzie descoperit la Budăi (raionul Orhei, Republica Moldova) – Some remarks on the late Roman coin hoard discovered at Budăi (Orhei district, Republic of Moldova)	75
IONUȚ BADEA, <i>Lupa Capitolina</i> – l’histoire d’un symbole monétaire / <i>Lupa Capitolina</i> – the history of a monetary symbol.....	99
RADU GABRIEL DUMITRESCU, Monede antice din colecția Colegiului Național „Carol I” din Craiova – Ancient coins from the collection of the “Carol I” National College in Craiova	127
MÁRTON GYÖNGYÖSSY, <i>Moneta nova</i> . The brief history of the unsuccessful monetary reform of Louis II in light of recent research	147
MONICA DEJAN, Un tezaur de la sfârșitul secolului XVI descoperit la Ipotești (jud. Suceava) – A coin hoard from the ending of the 16 th century discovered at Ipotești (Suceava county)	159

II. DESCOPERIRI MONETARE – DÉCOUVERTES MONÉTAIRES

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Aspecte ale difuziunii monedelor macedonene în nord-estul Thraciei (Dobrogea) prin intermediul noilor descoperiri – Aspects of Macedonian coin diffusion in north-eastern Thrace (Dobruja) through new discoveries	165
MIHAI DIMA, Denari romani republicani și imperiali dintr-un tezaur descoperit în Dobrogea – Roman republican and imperial denarii from a hoard found in Dobruja	187
MARIUS BLASKÓ, A sixteenth century hoard from Tarasova, Rezina District, the Republic of Moldova.....	199

III. NECROLOG – NÉCROLOGIE

ANA BOLDUREANU, Raisa Tabuica	209
EUGEN NICOLAE, Slobodan Srećković	213
ABREVIERI – ABBRÉVIATIONS	221

Baterea monedelor dacice de tip Rădulești-Hunedoara – problema clasificării emisiunilor

Corina TOMA*

Introducere

Monedele de tip *Mit Herakleskopf* / *Rădulești-Hunedoara* sunt emisiuni monetare intracarpatică din faza târzie a monetării de inspirație greco-macedoneană din Dacia, ce aparțin categoriei cu modul mare și formă scyphată. Problematika scyphatelor dacice este vastă, dar considerăm că punctul de plecare în înțelegerea procesului de batere a monedelor îl constituie identificarea variantelor monetare și a caracteristicilor acestora.

Analiza de mai jos este o etapă de lucru care include reactualizarea repertoriului descoperirilor monetare de tip *Rădulești-Hunedoara* și încercarea de a le clasifica pornind de la tipologiile deja existente¹.

Descrierea generală a iconografiei tipului monetar Rădulești-Hunedoara

Av.: Cap din profil spre dreapta. Fruntea și nasul: o linie frântă, îngroșată. Două semicercuri suprapuse, cu deschiderea pe linia frunții. În spatele lor o semilună, cu deschiderea spre exterior. În fața nasului, un S cu o globulă în fiecare buclă. Ochiul: o globulă într-un chenar ovoidal, în spatele lui un arc de cerc deschis spre față. Sub arc un X culcat pe ovalul cu globulă ce redă urechea. Din conturul arcuit al gurii ies două linii arcuite, convergente, terminate cu globule. În spatele capului, din creștet până sub bărbie, una după alta: o linie înclinată, un cârlig, un semicerc cu capetele sprijinite pe globulele cercului exterior și trei semiluni una sub alta. Între semiluni și cap, o linie ondulară. La capătul ei, după ultima semilună, un triunghi cu vârful în jos. Sub bărbia prelungă, două linii convergente cu globule la capete și la mijloc, cu deschiderea spre triunghi. Împrejur cerc perlat.

Rv.: Cal și călăreț spre dreapta. Capul călărețului e mascat cu o pălărie triunghiulară sau ovoidală, arcuită în partea din față și terminată la spate cu o buclă în care este așezată o globulă. Gâtul călărețului: o linie verticală. Corpul, fără mâini, e redat printr-un contur dreptunghiular, frânt în zona genunchilor. Picioarele se prelungesc sub burta calului. Capul calului, desprins de gâtul puternic arcuit, este reprezentat printr-un dreptunghi. Coama, reprezentată prin globule. Corpul masiv, arcuit, tăiat în zona șei de trupul călărețului. Picioarul drept din față e redat printr-un chenar dreptunghiular, restul prin linii frânte, cu globule la genunchi, terminate cu chenare triunghiulare. Coada: un chenar triunghiular cu vârful în jos, continuă cu o linie până în dreptul picioarelor. În colțul dinspre trunchi, o globulă. Sub cal, o linie cu globule la mijloc și la capete. Împrejur cerc perlat (pl. 6).

---

* Muzeul Țării Crișurilor, Oradea; corinatoma00@yahoo.com

¹ K. Pink, *Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, Braunschweig, 1974, p. 50 (*Die Ostgruppe - Mit großem Schrötling - Mit Herakleskopf*), pl. XIII/252-263; pl. XIV/264-265; C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, p. 301-305, pl. LXIII-LXV.

Monedele *Rădulești-Hunedoara* „cu modul mic”

În clasificările tipologice, monedele *Rădulești-Hunedoara* „cu modul mic” sunt plasate, fără excepție, la începutul procesului de batere a acestui tip monetar². Exemplarele menționate de Karl Pink, Constantin Preda, Robert Göbl și Günther Dembski, la care le adăugăm pe cele identificate în ofertele caselor de licitație, au fost integrate într-o singură grupă, dar diferențele ivite, spre exemplu, în modul de reprezentare a capului călărețului, respectiv a capului și a gâtului calului, obligă la separarea emisiunilor „cu modul mic” în cinci variante³.

Varianta A1

Elemente iconografice particulare:

Av.: *Arcul de cerc din spatele ochiului tinde să se închidă. Spre capătul liniei ondulate, între ultima semilună și deschiderea unghiului de sub bărbie, apar două liniuțe oblice așezate în V (rămășițele triunghiului).*

Rv.: *Capul călărețului acoperit cu o pălărie ușor triunghiulară, cu vârful arcuit, cu globula lipită de capătul liniei ce coboară din vârful pălăriei spre spate. Cercul perlat lipsește.*

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara): monedele nr. 5 (10,91 g; Ag 86,3%) și nr. 11 (10,03 g; Ag 73,4%)⁴ (pl. 1).

De La Tour 9605: 9,47 g⁵.

Allen S 64 (25x24 mm și 9,51 g) și S 65 (28x27 mm și 9,64 g)⁶.

Docplayer.org/79464290-Lot-number-1-lot-number-2.html: 8,70 g (pl. 1)⁷.

Classical Numismatic Group, Auction 97, Lot 432, 17 septembrie 2014: 27 mm; 9,38 g (pl. 1)⁸.

Classical Numismatic Group Inc., Auction 46, p. 10/23, 24 iunie 1998: c. 28 mm; 7,48 g (pl. 1)⁹.

Iconografic, monedele derivă din varianta consacrată a emisiunilor *Rădulești-Hunedoara* „cu modul mare” ce formează tezaurele de la Rădulești și Sălașu de Sus (jud. Hunedoara) (*varianta B1*). Relația cu emisiunile cu pastilă mare este consolidată de monede cu o iconografie identică cu cea descrisă mai sus, dar amprentată pe pastile cu un diametru de 29 mm (*varianta B3*) (pl. 8a).

Monedele atribuite *variantei A1* au greutate cuprinse între c. 7,48-10,91 g, iar diametrul variază între 24-28 mm, cu mult peste limita de 26 mm anunțată pentru emisiunile cu pastilă mică¹⁰. Granița a

² Pink, *op. cit.*, p. 50; Preda, *op. cit.*, p. 301, 306.

³ Rămân neilustrate monedele din colecțiile muzeelor din Cluj (10,45 g; 9,46 g; 9,21 g și 8,76 g), Budapesta (10,36 g) și Viena (10,31 g) (Pink, *op. cit.*, p. 50).

⁴ B. Constantinescu, M.-M. Ciută, N. Popa, D. Cristea-Stan, E. Oberländer-Târnoveanu, *Considerații privind tezaurul compus din 12 monede de tip Rădulești-Hunedoara recuperat în urma unor săpături ilegale din zona Dealul Muncelului, vest de Sarmizegetusa Regia*, în *In Memoriam Marian Gumă, Interdisciplinaritate în Arheologie*, Timișoara, 24 noiembrie 2018, ArheoVest, VI, p. 667-681 (p. 673/fig. 6 și 673/fig. 12).

⁵ H. De La Tour, *Atlas de monnaies gauloises*, Paris, 1892, pl. XLIX/9605; R. Forrer, *Keltische Numismatik der Rhein-und Donaulande*, Strassburg, 1908, p. 178/nota 2; Pink, *op. cit.*, p. 50.

⁶ D. Allen, *Catalogue of the Celtic Coins in the British Museum with supplementary material from other British Collections. Volume I. Silver Coins of the East Celts and Balkan Peoples*, Londra, 1987, p. 49, pl. XX/S 64 și S 65. Diametrul monedelor a fost calculat pe baza fotografiilor publicate la scara 1:1.

⁷ <https://docplayer.org/79464290-Lot-number-1-lot-number-2.html> (20.02.2023).

⁸ <https://www.acsearch.info/search.html?id=2122611> (20.02.2023). Se menționează că moneda a fost bătută cu perechea de ștanțe folosită pentru exemplarul Allen S 65.

⁹ <https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=107679> (20.02.2023)

¹⁰ C. Preda, *op. cit.*, p. 301 și 306.

fost fixată de moneda Dessewffy 410¹¹, catalogată de Pink drept veriga de trecere de la emisiunile cu pastilă mică, „aproape normală la început”, la prima grupă a emisiunilor cu pastilă mare¹². Monedele *variantei A1* depășesc această limită, dar le atribuim categoriei *Rădulești-Hunedoara* „cu modul mic”, căci dimensiunile atinse sunt „normale” în raport cu monedele-prototip *Mit Ringellocken / Die Hauptgruppe – mit normalem Schrötling, mai precis cu exemplarele Aninoasa-Dobrești – grupa b*¹³. Emisiunile *Dobrești, modelul de revers al monedelor Rădulești-Hunedoara, au un flan deja ușor scyphat și subțiat*, neregulat, ce măsoară între 25-28 mm și cântărește între 8-10 g¹⁴. Exemplarele cu flanul de 27-28 mm estompează clivajul rezultat din împărțirea tranșantă a monedelor *Rădulești-Hunedoara* în două categorii distincte, în funcție de diametrul pastilei monetare.

Separarea tradițională a monedelor în funcție de diametru este pusă sub semnul întrebării de varianta iconografică A1 nu numai prin dimensiunea flanului, cât prin regăsirea ei pe monede ce aparțin categoriei „cu modul mare” (*varianta B3*). Șase dintre monedele atribuite *variantei A1* au fost bătute cu aceeași pereche de ștanțe (pl. 1)¹⁵, care are o circumferință aproape egală cu perechea folosită la baterea monedei Classical Numismatic Group 363/212 atribuită, din cauza diametrului, *variantei B3* (pl. 8a). Absența unei relații directe între dimensiunile pastilei monetare și circumferința ștanțelor este susținută de monedele Allen S64 și S65 bătute cu ștanțe diferite, dar având același diametru al discului (22-23 mm), deși între pastilele monetare există o diferență de c. 3-4 mm¹⁶.

Varianta A2

Elemente iconografice particulare:

Av.: *Arcul de cerc din spatele ochiului se transformă într-un cerc cu o globulă în interior. Linia ondulată dintre cap și semiluni se estompează. Ornamentul în V dintre ultima semilună și liniile convergente de sub bărbie se desface în două linii oblice, așezate în unghi, aproape ilizibile.*

Rv.: *Cvasiidentice cu al variantei A1.*

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara): monedele nr. 1 (11,20 g; Ag 86,5%), nr. 2 (11,09 g; Ag 85,5 %), nr. 4 (10,92 g; Ag 86,7 %), nr. 7 (10,60 g; Ag 90,2%), nr. 8 (10,55 g; Ag 89%), nr. 9 (10,26 g; Ag 81,2%), nr. 10 (10,17 g; Ag 84,5%) și nr. 12 (9,08 g; Ag 73,2%)¹⁷ (pl. 3).

Classical Numismatic Group Inc., Auction 72, Lot 9, 14 iunie 2006: 8,86 g¹⁸(pl. 2b).

Roma Numismatics Ltd, Auction XVII, Lot 149, 28 martie 2019: 27 mm; 8,15 g¹⁹(pl. 2b).

Noua variantă iconografică este o versiune ușor degenerată a *variantei A1* și ambele pot fi considerate versiuni derivate din *varianta B1* a monedelor *Rădulești-Hunedoara* „cu modul mare”. Imaginea de

¹¹ M. Dessewffy, *Barbár pénzei*, Budapesta, 1910, p. 19/410 (26 mm; 9,2 g), tab. XVI/410; Pink, *op. cit.*, p. 50, pl. XIII/254; R. Göbl, *Ostketischer Typenatlas (mit 52 tafeln)*, Braunschweig, 1973, pl. 21/252-4. Aversul este neclar, însă reversul este identic cu cel al variantei A1.

¹² Pink, *op. cit.*, p. 50 (*Mit großem Schrötling: Verwilderung der vorigen Gruppe*).

¹³ K. Pink, *op. cit.*, p. 49; C. Preda, *op. cit.*, p. 274-288.

¹⁴ C. Preda, *op. cit.*, p. 278-279.

¹⁵ Monedele Allen S 64, Classical Numismatic Group 97/432 și Classical Numismatic Group 46/23, cele două monede din tezaurul de la Grădiștea de Munte și exemplarul Docplayer 79464290.

¹⁶ D. Allen, *op. cit.*, pl. XX/S 64 și S 65 (scara 1:1).

¹⁷ B. Constantinescu *et alii*, *op. cit.*, fig. 2-3, 5, 8-11, 13.

¹⁸ <https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=83781> (20.02.2023).

¹⁹ https://vebuka.com/print/190225111625-c9d436924a3edde83e4e2bcdffd91b01/Roma_Numismatics_Auction_XVII ori <https://en.numista.com/catalogue/pieces190881.html> (20.02.2023).

avers apare ca urmare a redării tot mai schematizate a efigiei de tip B1, dar cercul cu globulă din spatele ochiului este un element specific variantelor „cu modul mare” din tezaurul de la Temeșești²⁰.

Diametrul este precizat într-un singur caz, însă am atribuit varianta categoriei „cu modul mic” pe baza legăturilor de ștanțe dintre aceste monede și cele ale *variantei A1*. Cele două monede din arhivele caselor de licitație au fost bătute cu aceeași ștanță de avers, dar pentru reversul monedei Classical Numismatic Group 72/9 s-a folosit ștanța de revers a emisiunilor din tezaurul de la Grădiștea de Munte atribuite *variantei A1* (pl. 1). Cunoscând diametrul monedei Roma Numismatics XVII/149 (27 mm), ștanța de avers comună a permis estimarea diametrului monedei Classical Numismatic Group (c. 27-28 mm). Exemplarele *variantei A2*, majoritare în tezaurul de la Grădiștea de Munte, sunt bătute cu alte ștanțe, dar aliajul comun, neobișnuit prin conținutul ridicat de argint, indică baterea monedelor din acest tezaur în același atelier, indiferent de apartenența ca variantă iconografică.

Varianta A3

Elemente iconografice particulare:

Av.: *Sub S-ul cu globule din fața nasului, un arc dublat de un șir de globule. Linia ondulată se bifurcă la capăt prin unirea cu ultima semilună. Din această bifurcație pornesc două linii: o linie cu globulă la mijloc ce se prelungește sub bărbie și una arcuită ce atinge cercul de perle.*

Rv.: *Capul călărețului: un cerc acoperit de două linii în formă de V întors, suprapuse. Gâtul calului și latura învecinată a dreptunghiului ce reprezintă capul sunt marcate prin linii îngroșate. Colțul din dreapta jos al dreptunghiului e marcat de o globulă. Între gât și dreptunghi, la exterior, o mică globulă. Calul cu spinarea puternic arcuită, aproape frântă. Picioarele fără globule la genunchi se termină cu triunghiuri pline. Trei globule în locul liniei de sub picioarele călărețului. Fără cerc perlat.*

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara): monedele nr. 3 (10,98 g; Ag 86,2%) și nr. 6 (10,73 g; Ag 87,5%)²¹ (pl. 4).

Tezaurul de la Jidvei (jud. Alba): număr neprecizat de monede Rădulești-Hunedoara, fotografiile postate înfățișează aversul monedelor²².

Efigia este cvasiidentifică cu varianta următoare (A4), definită de arcul dublat de globule și de liniile convergente de sub bărbie, dar stilul (mâna gravurii) este diferit. Reversul este inedit și deosebit de important, căci este o copie fidelă a prototipului *Mit Ringellocken / Die Hauptgruppe – mit normalem Schrötling / Aninoasa-Dobrești (pl. 4)*²³. Stilul efigiei le leagă de *varianta A4*, iar conținutul ridicat de

²⁰ Ö. Gohl, *A temesdi barbárpénzlelet*, NK, 15, 4, 1916, p. 97-104 (p. 99-102).

²¹ B. Constantinescu *et alii*, *op. cit.*, p. 672/fig. 4 și 673/fig. 7.

²² Tezaur monetar alcătuit din tetradrahme Macedonia Prima și monede de tip *Rădulești-Hunedoara*, recuperat în septembrie 2022, în urma sesizării unei descoperiri făcute cu detectorul de metale. https://ab.politiaromana.ro/ro/comunicate/tezaur-dacic-redat-patrimoniului-cultural-national?fbclid=IwAR2SPDSsrIjVfDZTOuYrxvoOkieZOqr_M-FRTQfTF9bgCRfMirI4oj3ASrY și <https://adevarul.ro/stiri-locale/alba-iulia/tezaur-monetar-dacic-abandonat-in-padure-2208849.html> (27.03.2023).

²³ K. Pink, *op. cit.*, p. 49, pl. XII/244-246; C. Preda, *op. cit.*, p. 274-288, pl. LVI-LVIII. Pentru exemplarele ilustrate: Münzen & Medaillen GMBH, Auction 11, Lot 856, 7 noiembrie 2002: 13,51g (<https://www.acsearch.info/search.html?id=113825>) și H.D. Rauch GmbH, Summer Auction 2007, Lot 31, 11 septembrie 2007: 12,38 g (<https://www.acsearch.info/search.html?id=390482> 27.03.2023). În anul 2017, într-un articol de presă, era semnalată recuperarea a patru monede *Aninoasa-Dobrești*, descoperite de către braconieri în zona sitului arheologic Sarmizegetusa Regia (<http://www.hunedoaramea.ro/monede-antice-descoperite-in-urma-perchezitiile-in-dosarul-de-braconaj-arheologic-cinci-persoane-anchetate-sub-control-judiciar-video/> 27.03.2023).

argint și prezența în tezaurul de la Grădiștea de Munte, de *varianta A1*, monedele *variantelor A1 și A3* fiind bătute simultan, din același tip de aliaj, într-un singur atelier.

Diametrul monedelor din tezaurul de la Grădiște nu este precizat, dar cele șase exemplare din tezaurul de la Jidvei ilustrate în fotografiile au diametre cuprinse între 23-25 mm. Relevant este faptul că tetradrahmele Macedoniei Prima din același tezaur, cu diametre cuprinse între 24-32 mm, dezvăluie fenomenul „tunderii” monedelor. Fără a fi o regulă, tăierea marginilor s-a realizat până în apropierea cercului de perle ce separă efigia zeiței Artemis de rama scutului macedonean, caz în care tetradrahmele au ajuns la un diametru de 23-25 mm.

Varianta A4:

Elemente iconografice particulare:

Av.: *Sub S-ul cu globule din fața nasului, același arc cu deschiderea spre cercul perlat, dublat la interior de un șir de globule. O linie ușor vălurită pornește din punctul de unire al liniilor convergente de sub bărbie până în bifurcația creată de capătul liniei ondulate și ultima semilună.*

Rv.: *Pălărie triunghiulară, arcuită în partea din față, continuă în spate cu o buclă deschisă în care este așezată o globulă. Linia ce închide gâtul calului și latura învecinată a dreptunghiului se prelungesc sub coama de perle. Cercul perlat lipsește.*

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Toc (jud. Arad): Dembski 1168: 10,78 g²⁴.

Craiova (împrejurimi): Dessewffy 528 = Göbl 252-2: 24 mm; 9,20 g²⁵.

Posibil, tezaurul de la Cugir (jud. Alba): Pink 252 = Dembski 1167: 9,73 g sau 9,76 g²⁶ și Pink 253 = Göbl 253-3 = Dembski 1172: 10,8 g sau 10,19 g²⁷.

Göbl 252-1: 11,15 g²⁸.

Preda pl. LXIII/1²⁹.

Dembski 1166: 10,33 g³⁰.

Dembski 1169: 8,12 g³¹.

Forrer 342: 10,89 g³².

Floca pl. IX/1³³.

Allen 58 (25 mm și 11,32 g) și S 63 (24 mm și 15,34 g)³⁴(pl. 5).

Bielz pl. V/fig. 1³⁵.

²⁴ K. Pink, *op. cit.*, p. 50; G. Dembski, *Münzen der Kelten*, Viena, 1998, p. 103/1168 (trimite la Pink 252), pl. 71/1168.

²⁵ M. Dessewffy, *op. cit.*, p. 28/528, tab. XXI/528; R. Göbl, *op. cit.*, p. 34, pl. 21/252-2.

²⁶ K. Pink, *op. cit.*, p. 50, pl. XIII/abb. 252; G. Dembski, *op. cit.*, p. 103/1167, pl. 71/1167. Aversul parțial șters, atribuirea este făcută pe baza reversului monedei.

²⁷ K. Pink, *op. cit.*, p. 50, pl. XIII/253; R. Göbl, *op. cit.*, pl. 21/253-3; G. Dembski, *op. cit.*, p. 103/1172, pl. 71/1172.

²⁸ R. Göbl, *op. cit.*, p. 34, pl. 21/252-1.

²⁹ C. Preda, *op. cit.*, p. 301, pl. LXIII/3 (Viena).

³⁰ G. Dembski, *op. cit.*, p. 45/abb. 43, 103/1166 (trimite la Pink 252), pl. 70/1166.

³¹ *Ibidem*, p. 103/1169 (Slg. Leypold 1994; trimite la Pink 252), pl. 71/1169.

³² R. Forrer, *op. cit.*, p. 178, 179/fig. 342, pl. XXXV/342; K. Pink, *op. cit.*, p. 50.

³³ O. Floca, *Monnaies „daciques” du type Hunedoara. Les trésors de monnaies de Rădulești et de Sălașu-de-Sus, Dacia, 11-12 (1945-1947), 1948, p. 71-104, pl. I-IX (pl. IX/1).*

³⁴ D. Allen, *op. cit.*, p. 49, pl. IV/58 și pl. XX/S 63.

Pentru moneda nr. 58, vezi https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1919-0213-1342 (07.03.2023).

³⁵ A. Bielz, *Die Dakischen Tetradrachmen Siebenbürgens, ein Beitrag zur Kenntniss der Barbar-Münzen*, extras din *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, XII, 3, 1874, p. 1-16 (p. 6), pl. 1-6 (pl. V/fig. 1). Considerată emisiunea de tranziție între primele trei grupe ale clasificării propuse de Bielz (tipurile Rădulești-Hunedoara și Aiud-Cugir) și grupa a patra (tipul Petelea – cu bustul zeiței Artemis).

Classical Numismatic Group, Mail Bid Sale 82, Lot 8, 16 septembrie 2009: 8,54 g³⁶(pl. 5).

Roma Numismatics Ltd, Auction XVIII, Lot 146, 29 septembrie 2019: 27 mm; 8,93 g³⁷(pl. 5).

Nomos AG, Obolos 18, Lot 27, 21 februarie 2021; *Ex. Gorny&Mosch*, Auction 130, Lot 1009, 8 martie 2004: 25 mm; 11,19 g³⁸ (pl. 5).

Classical Numismatic Group, ID 772252: 26 mm; 8,38 g³⁹ (pl. 5).

H. D. Rauch GmbH, Auction 71, Lot 24, 28 aprilie 2003: 11,22 g⁴⁰ (pl. 5).

H. D. Rauch GmbH, Auction 79, Lot 2025, 17 noiembrie 2006: 11,17 g⁴¹ (pl. 5).

Jean Elsen & ses Files, Auction 152, Lot 301, 9-10 septembrie 2022: 9,31 g⁴² (pl. 5).

Iconografia este specifică variantei, dar elementele ce o definesc (*i.e.* arcul dublat de perle, cele trei linii convergente de sub bărbie, prelungirea capului și a gâtului calului) sunt preluate de pe emisiunile „cu modul mare” din tezaurul de la Temeșești (jud. Arad)⁴³ (pl. 15). În tezaurul de la Toc (jud. Arad), recuperat parțial, exemplarul *Rădulești-Hunedoara* „cu modul mic” se asociază cu monede *Toc-Chereluș* „cu pastilă normală” (c. 26 mm)⁴⁴. Prezența în tezaurul găsit în 1868 la Cugir (jud. Alba), unde s-ar asocia cu emisiuni *Aiud-Cugir*⁴⁵, respectiv *Rădulești-Hunedoara* „cu modul mare”⁴⁶, rămâne ipotetică.

Diametrul monedelor oscilează între 24-27 mm, iar greutatea între 8,12-11,22 g (excepție moneda Allen S 63), fără ca între cei doi parametri să existe o relație direct proporțională. Nici între diametrul pastilelor monetare și circumferința discului ștanțelor nu există o legătură sesizabilă. Deși lotul este format din descoperiri diferite, pentru 11 dintre monedele publicate cu fotografiile au fost identificate două perechi de ștanțe legate printr-un revers comun, grup ce sugerează o baterie de mica intensitate și durată (pl. 5)⁴⁷.

Varianta A5

Elemente iconografice particulare:

Av.: *Linia frunții se termină cu un cerc cu o globulă în interior. Semiluna din spatele semicercurilor suprapuse pe linia frunții a dispărut. În spatele capului, prinse de cercul continuu, două semicercuri cu*

³⁶ <https://www.acsearch.info/search.html?id=655577> (20.02.2023).

³⁷ <https://www.acsearch.info/search.html?id=127520> ori https://www.sixbid.com/en/roma-numismatics-ltd/6443/the-prof-hermann-lanz-collection/5363256/celts-in-eastern-europe-ar?term&orderCol=lot_number&orderDirection=asc&priceFrom&displayMode=large&auctionSessions=&sidebarIsSticky=false (20.02.2023).

³⁸ <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=4499&lot=27> (20.02.2023).

³⁹ <https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=87820> (20.02.2023).

⁴⁰ <https://www.acsearch.info/search.html?id=127520>(20.02.2023).

⁴¹ <https://www.acsearch.info/search.html?id=337386> (20.02.2023).

⁴² <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=5940&lot=301> (06.04.2023).

⁴³ O. Gohl, *op. cit.*, p. 99-100, 102. Arcul este dublat de perle la exterior și amplasat în alt loc, iar sub bărbie cele trei linii convergente sunt gravate cu claritate.

⁴⁴ C. Toma, Fl. Mărginean, *Tezaurul de monede dacice de la Feniș (jud. Arad). Studiul ștanțelor aplicat monedelor Mit Bartkranzavers/Toc-Chereluș*, Cluj-Napoca, 2021, p. 8 (bibliografia descoperirii), 22-23, 70-71.

⁴⁵ G. Dembski, *op. cit.*, p. 103/1154 și 1156, pl. 69 (variantea *Reiter mit Henkelarm*) și p. 103/1164, pl. 70 (variantea *Reiter mit Ringelkopf*).

⁴⁶ *Ibidem*, p. 103-104/1173, pl. 7, cu trimitere la Pink 257, dar moneda nu aparține variantelor de la Temeșești, cum am afirmat în Toma, Mărginean, *op. cit.*, p. 8/nota 8, ci variantei ilustrate de monedele De La Tour 9607 și Allen S 68 (seria „Călăreț spre stânga” – varianta C1).

⁴⁷ *Perechea de ștanțe A1-R1*: M. Dessewffy, *op. cit.*, tab. XXI/528; G. Dembski, *op. cit.*, pl. 70/1166; K. Pink, *op. cit.*, pl. XIII/252 = G. Dembski, *op. cit.*, pl. 71/1167 (dublă frapă); *Ex. Gorny&Mosch*, Auction 130, Lot 1009, 8 martie 2004; D. Allen, *op. cit.*, p. 49/58; Jean Elsen & ses Files, Auction 152, Lot 301, 9-10 septembrie 2022. *Perechea de ștanțe A2-R2*: Classical Numismatic Group, ID 77225226; H. D. Rauch GmbH, Auction 79, Lot 2025, 17 noiembrie 2006; Classical Numismatic Group, Mail Bid Sale 82, Lot 8, 16 septembrie 2009; H. D. Rauch GmbH, Auction 71, Lot 24, 28 aprilie 2003. *Perechea de ștanțe A1-R2*: Roma Numismatics Ltd, Auction XVIII, Lot 146, 29 septembrie 2019.

Pl. 1. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mic”
Varianta A1

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
 Constantinescu *et alii*, fig. 6/moneda nr. 5
 10,91 g; Ag 86,3%

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
 Constantinescu *et alii*, fig. 12/moneda nr. 11
 10,03 g; Ag 73,4%

Docplayer, 79464290
 8,70 g

Classical Numismatic Group
 Auction 97, Lot 432, 17 septembrie 2014
 27 mm; 9,38 g

Classical Numismatic Group
 Auction 46, p. 10/23, 24 iunie 1998
 c. 28 mm; 7,48 g

Varianta A1

Pl. 2a. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mic”
Varianta A5

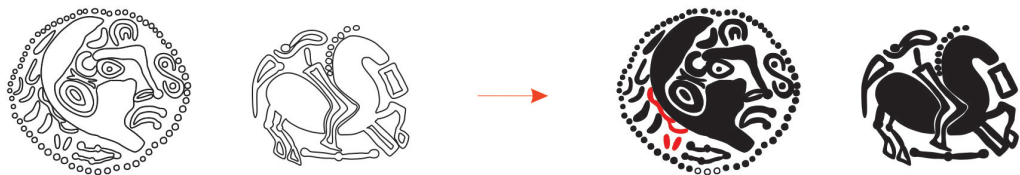
Tezaurul de la Temeșești, Gohl: *grupa 4b*
 (reconstituiri: 24x26 mm; 27,5x28 mm)

Pl. 2b. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mic”
Varianta A2

Classical Numismatic Group Inc.
 Auction 72, Lot 9, 14 iunie 2006
 8,86 g;

Roma Numismatics Ltd
 Auction XVII, Lot 149, 28 martie 2019
 27 mm; 8,15 g

Varianta A2

Pl. 3. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mic”
Varianta A2

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
Constantinescu *et alii*, fig. 2/moneda nr. 1
11,20 g; Ag 86,5%

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
Constantinescu *et alii*, fig. 3/moneda nr. 2
10,09 g; Ag 85,5%

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
Constantinescu *et alii*, fig. 5/moneda nr. 4
10,92 g; Ag 86,7%

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
Constantinescu *et alii*, fig. 8/moneda nr. 7
10,60 g; Ag 90,60%

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
Constantinescu *et alii*, fig. 9/moneda nr. 8
10,55 g; Ag 89%

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
Constantinescu *et alii*, fig. 10/moneda nr. 9
10,26 g; Ag 81,2%

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
Constantinescu *et alii*, fig. 11/moneda nr. 10
10,17 g; Ag 84,5%

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
Constantinescu *et alii*, fig. 13/moneda nr. 12
9,08 g; Ag 73,2%

**Pl. 4. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mic”
Varianta A3**

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
Constantinescu *et alii*, fig. 4/moneda nr. 3 (Ag 86,2%; 10,98 g)

Tezaurul de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)
Constantinescu *et alii*, fig. 7/moneda nr. 6 (Ag 87,5%; 10,73 g)

Tipul monetar

Mit Ringellocken (Die Hauptgruppe – mit normalem Schrötling) / Aninoasa-Dobrești

Münzen & Medaillen GMBH
Auction 11, Lot 856, 7 noiembrie 2002
13,51 g

H.D. Rauch GmbH,
Summer Auction 2007, Lot 31, 11 septembrie 2007
12,38 g

Pl. 5. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mic”

Varianta A4

A1-R1

Ex. Gorny&Mosch
Auction 130, Lot 1009, 8 martie 2004
25 mm; 11,19 g

Allen 1987, p. 49/58
25 mm; 11,32 g.

A1-R2

Jean Elsen & ses Files
Auction 152, Lot 301, 9-10 septembrie 2022
9,31 g

Roma Numismatics Ltd
Auction XVIII, Lot 146, 29 septembrie 2019
27 mm; 8,93 g

A2-R2

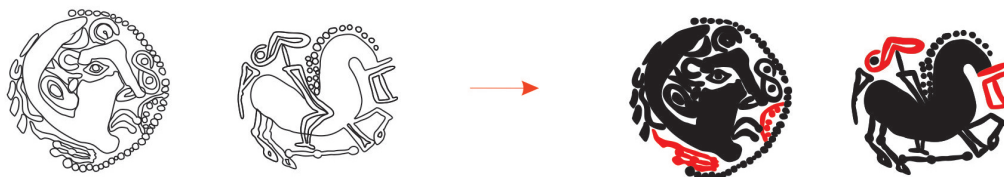
Classical Numismatic Group, ID 77225226
8,38 g

H. D. Rauch GmbH
Auction 79, Lot 2025, 17 noiembrie 2006
11,17 g

Classical Numismatic Group
Mail Bid Sale 82, Lot 8, 16 septembrie 2009
8,54 g

H. D. Rauch GmbH
Auction 71, Lot 24, 28 aprilie 2003
11,22 g

Varianta A4

globule în interior. Sub ele, un șir de trei semiluni cu deschiderea în sus. Dedesubt, un semicerc mărginit la exterior cu globule, iar în interiorul lui un semicerc mai mic, sprijinite pe cercul continuu. Sub bărbie trei linii convergente, cu globule la mijloc și la capete. Împrejur cerc continuu dublat la exterior de unul perlat.

Rv.: Cal și călăreț spre dreapta. Capul călărețului e mascat de o pălărie triunghiulară, arcuită în față și terminată la spate cu o buclă închisă ce are o globulă în interior. Gâtul și capul calului, identice cu ale variantei A4. Coada: un chenar triunghiular mai mic, cu o prelungire până la copitele picioarelor din spate. În fața capului călărețului, un semicerc cu o globulă în interior, prins de cercul ce înconjoară câmpul monedei. Cercul continuu este dublat la exterior de unul de perle.

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Temeșești (jud. Arad): Gohl – grupa 4b: 2 monede, 24x26, respectiv 27,5-28 mm (pl. 2a)⁴⁸.

Din cauza diametrului redus, am inclus în categoria „cu modul mic” două dintre cele 111 monede atribuite de Ödön Gohl *grupeii 4* a tezaurului de la Temeșești. Cele două exemplare au scăpat atenției numismaților și monedele de la Temeșești au fost atribuite în totalitate categoriei „cu modul mare” a tipului monetar *Rădulești-Hunedoara*. Posibilitatea baterii simultane pe pastile monetare variabile în diametru (24-29 mm) am avut-o și în cazul *variantei A1*.

Seriile monetare *Rădulești-Hunedoara* cu „modul mare”

Emisiunile *Rădulești-Hunedoara* „cu modul mare” au fost considerate a urma în procesul de batere celor „cu modul mic”, dar au fost împărțite și ordonate în moduri diferite. Pink a distribuit emisiunile *Mit Herakleskopf - mit großem Schrötling* în trei subcategorii: *aa) Verwilderung der vorigen Gruppe*, *bb) Der Fund von Temesd* și *cc) Mit Reiter links*⁴⁹. Preda le-a ordonat, potrivit criteriului stilistic, în continuarea seriei „cu modul mic”: monedele din tezaurul de la Temeșești repartizate de Gohl în grupele 2-4 în *seria b*; tezaurele de la Rădulești, Sălașu de Sus, Temeșești – grupa 1, Bozeș ș.a. în *seria c*, emisiunea Dessewffy 818 în *seria d*, iar emisiunile „cu călăreț spre stânga” au fost catalogate separat⁵⁰.

Seria „*Rădulești – Sălașu de Sus – Bozeș*”

Gohl a împărțit monedele tezaurului de la Temeșești în opt grupe⁵¹. Monedele de la Temeșești atribuite de Gohl *grupeii 1* corespund subcategoriei *Verwilderung der vorigen Gruppe* a clasificării lui Pink⁵² și *seriei c* din tipologia lui Preda. *Grupa 1* pe care o putem numi principala variantă-prototip se regăsește, laolaltă cu emisiunile ce derivă din ea, în tezaurele de la Rădulești și Sălașu de Sus. În tezaurul de la Bozeș apar exclusiv variantele derivate.

Varianta B1

Elemente iconografice particulare:

Av.: Semicercul din spatele capului, așezat între cârlig și prima semilună, se desprinde de cercul perlat și devine un ornament semilunar fără globule la capete.

⁴⁸ O. Gohl, *op. cit.*, p. 100.

⁴⁹ K. Pink, *op. cit.* p. 50, pl. XIII-XIV/264-266.

⁵⁰ C. Preda, *op. cit.*, p. 301-306, pl. LXIII-LXV.

⁵¹ O. Gohl, *op. cit.*, p. 97-104. Pink a prezentat tezaurul de la Temeșești ca o subcategorie a emisiunilor *Mit Herakleskopf* „cu pastilă mare”, reunind într-o singură grupă monedele împărțite, pe bună dreptate, de Gohl între *grupele 1* și *2*, și lăsând pe dinafară monedele atribuite grupelor 6 și 8 (O. Gohl, *op. cit.*, p. 99; K. Pink, *op. cit.*, p. 50, pl. XIII/257-258).

⁵² K. Pink, *op. cit.*, p. 50. Subcategoria include: două monede păstrate la Viena (una cu mențiunea că provine de la Oraștie), 12 monede de la Cugir păstrate la Budapesta, o monedă păstrată la Cluj fără loc de descoperire și o monedă de la Oraștie ajunsă la Székesfehérvár. Iconografia monedelor rămâne neclară, căci Pink ilustrează o singură piesă (pl. XIII/255).

Rv.: *Pălărie ovoidală, fără țugui, arcuită în partea din față și terminată în spate cu o buclă larg deschisă în care este așezată o globulă. Între gâtul calului și dreptunghi, o linie paralelă. De-o parte și de alta, latura care închide gâtul și cea a dreptunghiului se prelungesc, împreună cu linia dintre ele, spre cercul exterior de perle. O altă linie paralelă apare sub dreptunghi.*

Exemplare cunoscute

- Tezaurul de la Temeșești (jud. Arad), Gohl grupa 1 (2 monede): 28-31 mm, împreună 19,79 g⁵³ (pl. 6).
 Tezaurul de la Rădulești (jud. Hunedoara), Floca grupele I-VIII/X-XII (175 monede): 29-32 mm; 9-11,5 g⁵⁴.
 Tezaurul de la Sălașu de Sus (jud. Hunedoara), Floca grupele I-XIII (50 monede): 29-32 mm; 8-11,5 g⁵⁵.
 Tezaurul de la Cugir (jud. Alba), Bielz pl. I/3 (?)⁵⁶.
 Costești-Valea Plaiului/Prunii Jarului: două monede „identice cu cele din tezaurele de la Rădulești și Sălașu de Sus”⁵⁷.
 MNB-Sibiu, Lupu pl. III/5⁵⁸.
 MCDR-Deva, Constantinescu *et alii*, p. 676/fig. 14⁵⁹.
 Forrer 343: 14,265 g⁶⁰.
 Göbl pl. 22/255-1⁶¹.
 Dorotheum GmbH&CoKG, Los-Nr. 1055, 14 noiembrie 2019: 9,71 g⁶² (pl. 6).
 Heritage Auctions Inc., Auction 3067, Lot 33004, 6 septembrie 2018: 31 mm; 10,89 g⁶³ (pl. 6).
 Fritz Rudolf Künker GmbH & Co KG, Auction 243, Lot 4494, 21 noiembrie 2013: 10,77g⁶⁴ (pl. 6).
 Classical Numismatic Group, Electronic Auction 348, Lot 378, 8 aprilie 2015: 30 mm; 10,49 g⁶⁵ (pl. 6).
 Classical Numismatic Group, Auction 76, Lot 5, 12 septembrie 2007; Ex Classical Numismatic Group, Auction 46, Lot 24, 24 iunie 1998: 10,74 g⁶⁶ (pl. 6).
 Classical Numismatic Group, Auction 46, p. 11/24, 24 iunie 1998: c. 31,5 mm; 10,73 g⁶⁷ (pl. 6).

Varianta B1 corespunde *seriei c* din clasificarea lui Preda și *grupeii 1* a tezaurului de la Temeșești. Gohl i-a reconstituit iconografia pe baza a două monede⁶⁸, dar descoperirile ulterioare au confirmat acuratețea desenului și a descrierii (pl. 6). Flanul de 29-32 mm înscrie monedele în categoria „cu modul mare”. Nu se cunosc emisiuni „cu modul mic” care să aparțină acestei variante, dar, la fel ca și în cazul variantelor cu diametru redus, greutatea variază între 9 și 11 g.

Varianta consacrată prin numărul mare al monedelor din tezaurele de la Rădulești și Sălașu de Sus este considerată emisiunea caracteristică a tipului *Rădulești-Hunedoara*⁶⁹. Preda a atribuit monedele

⁵³ O. Gohl, *op. cit.*, p. 98; K. Pink, *op. cit.*, p. 50, pl. XIII/257; C. Preda, *op. cit.*, p. 301-302, LXIX/5.

⁵⁴ O. Floca, *op. cit.*, p. 75-85, pl. I-II, V/1-7 și VI/1-11, 13.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 75-85, pl. III-IV, VII/1-8 și VIII/1-13.

⁵⁶ A. Bielz, *op. cit.*, p. 10, pl. I/3

⁵⁷ C. Daicoviciu *et alii*, *Șantierul arheologic Grădiștea de Munte (r. Orăștioara, reg. Hunedoara)*, SCIV, 5, 1-2, 1954, p. 123-159 (p. 153); H. Daicoviciu, *Addenda la „Așezările dacice din Munții Orăștie”*, ActaMN, 1, 1964, p. 111-124 (p. 114/13). „La Costești s-ar plasa al treilea tezaur monetar dacic de tip hunedorean” din care ar putea să provină cele două monede găsite în 1953, respectiv 1956.

⁵⁸ N. Lupu, *Monede dacice din colecția Muzeului Brukenthal*, SCN, 1, 1957, p. 41-59, pl. III/5 (fără descriere în text).

⁵⁹ B. Constantinescu *et alii*, *op. cit.*, p. 676/fig. 14 (monedă păstrată la muzeul din Deva, nu se specifică proveniența).

⁶⁰ R. Forrer, *op. cit.*, p. 179/fig. 353 (Transilvania), pl. XXXV/343.

⁶¹ R. Göbl, *op. cit.*, p. 34, pl. 22/255-1.

⁶² <https://www.lotsearch.de/lot/region-transsilvanien-ar-tetradrachme-av-stark-stilisiert-47923364> (7.02.2023).

⁶³ <https://www.acsearch.info/search.html?id=5218570> (13.02.2023).

⁶⁴ <https://issuu.com/kuenkercoins/docs/a243> (5.03.2023).

⁶⁵ <https://cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=281270> ori <https://www.acsearch.info/search.html?id=3321403> (20.02.2023).

⁶⁶ https://issuu.com/cngcoins/docs/cng_46 și <https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=107680> (12.02.2023).

⁶⁷ https://issuu.com/cngcoins/docs/cng_46 (20.02.2023).

⁶⁸ O. Gohl, *op. cit.*, p. 98.

⁶⁹ C. Preda, *op. cit.*, p. 302.

din cele două tezaure, pe baza criteriului stilistic, *seriei c* și a echivalat ștanțele identificate de Octavian Floca cu noțiunea de variantă⁷⁰. În fapt, monedele aparțin unei singure variante (B1) bătute cu mai multe perechi de ștanțe, iar excepțiile sunt emisiuni derivate pe care le descriem în continuare⁷¹.

Varianta B2

Elemente iconografice particulare:

Av.: *Identic cu al variantei B1.*

Rv.: *Linia ce separă dreptunghiul de gâtul calului și prelungirile acestora spre cercul de perle dispar. Dispare și linia de sub dreptunghi. Unele exemplare au cerc perlat.*

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Rădulești (jud. Hunedoara): Floca, grupa IX (69-n monede): 29-32 mm, 10-11,5 g (două exemplare de 6 g și 9,5 g) și grupa XIII (moneda nr. 245): 31 mm; 10,5 g⁷².

Tezaurul de la Sălașu de Sus (jud. Hunedoara): Floca, grupa XIV (o monedă): 31 mm; 10 g⁷³.

MNB-Sibiu, Lupu pl. III/4: 30,5 mm; 7 g⁷⁴.

Cracovia (împrejurimi): 30-32 mm, 10,35 g⁷⁵.

Fritz Rudolf Künker GmbH&Co, Auction 280, Lot 23, 26 septembrie 2016: 7,55 g⁷⁶ (pl. 7).

Roma Numismatic Ltd, Auction XVIII, Lot 147, 29 septembrie 2019: 30 mm; 9,76 g⁷⁷ (pl. 7).

Varianta B2 poate fi văzută ca o emisiune de tranziție ce asociază aversul *variantei B1* cu un revers simplificat prin estomparea până la dispariție a liniilor din zona capului și a gâtului calului. Cazul din tezaurul de la Rădulești, unde ștanțe de revers ale *variantei B1* și cele deja simplificate ale *variantei B2* sunt legate prin ștanțe de avers comune⁷⁸, demonstrează baterea simultană a monedelor atribuite *variantelor B1* și *B2* în același atelier. Reversul simplificat ar putea fi consecința unei ștanțe uzate sau o greșeală de gravare, dar imaginea rezultată va fi reprodusă în continuare și folosită în asociere cu o nouă variantă de avers (*varianta B3*).

Varianta B3

Elemente iconografice particulare:

Av.: *Triunghiul dintre ultima semilună și liniile convergente de sub bărbie se desprinde de linia ondulată și se transformă într-un ornament în formă de V.*

Rv.: *Identic cu varianta B2. Cercul perlat lipsește.*

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Floca, *op. cit.*, p. 82-84/grupa IX, p. 86/grupa XIII și p. 95/grupa XIV.

⁷² *Ibidem*, p. 82-84/grupa IX, pl. II/13-17, pl. V/1-4 și VI/9; p. 85-86/grupa XIII, pl. II/21, pl. V/8 și VI/12. Grupa IX este alcătuită din 69 monede bătute cu cinci ștanțe de avers care împart același revers, dar „toutes ces lignes sont très faiblement rendues, il est difficile de les remarquer sur certaines monnaies, sur d'autres elles n'existent pas”.

⁷³ *Ibidem*, p. 95/grupa XIV, pl. IV/20, VII/9 și VIII/14.

⁷⁴ N. Lupu, *op. cit.*, p. 49/4, pl. III/4 (fără descriere în text);

⁷⁵ A. Mikołajczyk, *The Transcarpathian finds of Geto-Dacian coins*, *Archaeologia Polona*, 23, 1984, p. 49-66 (p. 51-52, pl. I/1).

⁷⁶ <https://www.kuenker.de/en/archiv/stueck/106663> sau <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=1626&lot=23> (20.02.2023).

⁷⁷ <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=3374&lot=147> sau https://issuu.com/roma_numismatics/docs/xviii_web (p. 38/147) (14.03.2023).

⁷⁸ O. Floca, *op. cit.*, p. 82-84/grupa IX, pl. V-VI. Potrivit legăturilor de ștanțe stabilite de Floca, reversul R9 se asociază cu cinci ștanțe de avers (A1-A4, A7), patru dintre ele fiind folosite în combinație cu ștanțele de revers ale variantei B1 (R1, R2, R6 ș.a.).

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Bozeș (jud. Hunedoara): moneda nr. 38: 29 mm; 9,40 g⁷⁹.

Classical Numismatic Group, Electronic Auction 363, Lot 212, 11 noiembrie 2015: 29 mm; 11,09⁸⁰ (pl. 8a).

Iconografia este similară *variantei A1* a monedelor *Rădulești-Hunedoara* „cu modul mic” (pl. 1). Singura diferență sesizabilă este forma pălăriei, care pentru monedele „cu modul mare” este mai apropiată în maniera de redare de *varianta B1* (pl. 6). Gravorul poate fi diferit, dar avem o singură variantă iconografică imprimată pe pastile monetare ce variază între 25-29 mm, ce nu pot fi separate în categorii cronologice distincte, în funcție de diametrul monedelor.

Varianta B4

Elemente iconografice particulare și exemplare cunoscute:

Av.: *Linia ondulată dintre semiluni și cap a dispărut, ornamentul în V este lipit de linia bărbiei, iar sub vârful lui apar două globule.*

Rv.: *Reversul cunoaște mai multe variante de reprezentare, toate fără cerc perlat.*

a) *Revers similar cu al variantelor B2 și B3. Uneori, gâtul sudat de trunchi, iar piciorul din față al calului nu mai este redat printr-un chenar dreptunghiular, ci prin două linii convergente.*

Tezaurul de la Bozeș (jud. Hunedoara): monedele nr. 1-37, 39: 28-31 mm; 8,10-9,70 g⁸¹.

H. D. Rauch GmbH, Auction 79, Lot 2024, 17 noiembrie 2006: 7,83 g⁸² (pl. 8b).

b) *În dreptul umerilor călărețului, câte o globulă. Între gâtul și capul calului, o linie orizontală:*

Tezaurul de la Cugir (jud. Alba): Flóris, p. 89/2⁸³ și probabil Pink 255: 10,9 g⁸⁴=Dembski 1171: 10,34 g⁸⁵.

Bielz, pl. I/fig. 2⁸⁶.

Göbl 253-5=Dembski 1170: 8,11 sau 6,11 g (fragm.)⁸⁷.

Allen S 69: 31x29 mm; 13,63 g⁸⁸.

Classical Numismatic Group, Electronic Auction 350, Lot 303, 6 mai 2015: 31 mm; 10,14 g⁸⁹ (pl. 9).

c) *Dreptunghiul tăiat la mijloc cu o linie verticală. Uneori, în dreptul umerilor călărețului, câte o globulă.*

Tezaurul de la Cugir (jud. Alba): Bielz pl. I/fig. 1⁹⁰ și Flóris 1870, p. 89/3⁹¹.

Göbl pl. 22/255-2: 11,3 g și pl. 22/255-3: 10,5 g⁹².

Roma Numismatics Ltd, Auction XVII, Lot 150, 28 martie 2019: 31 mm; 8,95 g⁹³ (pl. 9).

d) *În dreptul umerilor călărețului și în colțurile dreptunghiului, câte o globulă.*

Göbl pl. 22/255-4: 10,51 g⁹⁴.

⁷⁹ T. Bălan, *Tezaurul de monede dace de la Bozeș (r. Orăștie)*, Sargetia, 4, 1966, p. 51-64 (p. 60/38, pl. 4/38).

⁸⁰ <https://www.acsearch.info/search.html?id=3332490> (20.02.2023).

⁸¹ T. Bălan, *op. cit.*, p. 55-60/38, pl. 1-4.

⁸² <https://www.acsearch.info/search.html?id=337385> (20.02.2023).

⁸³ R. Flóris, *Adalék éremészetünkhez*, Archaeologiai Értesítő, 3, 1870, p. 88-90 (p. 89), fig. 2.

⁸⁴ K. Pink, *op. cit.*, p. 50 (Szászáros/Orăștie), pl. XIII/255.

⁸⁵ *Ibidem*; Dembski 1998, p. 103/1171 („*Erutus in Broos=Kudsir*”, donație din 1881; trimite la Pink 253), pl. 71/1171.

⁸⁶ A. Bielz, *op. cit.*, p. 10/3 (ante 1857, lângă Alba-Iulia), pl. I/fig. 2.

⁸⁷ R. Göbl, *op. cit.*, p. 34, pl. 21/252-5; Dembski, *op. cit.*, p. 103/1170 (1994: Slg. Leopold; trimite la Pink 252), pl. 71/1170.

⁸⁸ D. Allen, *op. cit.*, p. 49/S 69, pl. XX/S 69.

⁸⁹ <https://www.acsearch.info/search.html?id=3322921> (20.02.2023).

⁹⁰ A. Bielz, *op. cit.*, p. 10/4, taf I/fig. 1.

⁹¹ R. Flóris, *op. cit.*, p. 89, fig. 3.

⁹² R. Göbl, *op. cit.*, p. 34, pl. 22/255-2 și 3.

⁹³ <https://en.numista.com/catalogue/pieces193888.html>; <https://www.bidder.com/auctions/romanumismatics/browse?a=494&l=505467> (22.02.2023).

⁹⁴ *Ibidem*, p. 34, pl. 22/255-4.

Allen S 66: 9,14 g; S 67: 10,48 g⁹⁵.

MNB-Sibiu, Lupu pl. III/1: 29,5x31 mm; 10,93g și pl. III/3: 30,5x30 mm; 10,06 g⁹⁶.

Classical Numismatic Group Inc., Auction 79, Lot 2023, 17 noiembrie 2006; 10,13 g⁹⁷ (pl. 9).

e) Dreptunghiul este tăiat la mijloc de o linie verticală și are în dreptul fiecărui colț câte o globulă. În dreptul umerilor călărețului, câte o globulă.

Tezaurul de la Cugir (jud. Alba): Flóris 1870, p. 89/4⁹⁸.

Bielz pl. III/fig.2.

*** Revers neclar: Roma Numismatics Ltd, E-Sale 18, Lot 14, 27 iunie 2015: 31 mm; 9,76g⁹⁹ (pl. 9).

Iconografia aversului și elementele comune versiunilor de revers sunt argumente pentru atribuirea monedelor unei singure variante monetare, care, prin raportare la variantele precedente, își schimbă tiparul de batere (cinci subvariante). Tezaurul de la Bozeș este alcătuit, cu o singură excepție, din monede aparținând *subvariantei B4a*¹⁰⁰, dar fragmentul de tezaur de la Cugir păstrat la Budapesta include trei din cele cinci *subvariante B4*, întărind ipoteza baterii lor într-un singur atelier.

Este posibil ca *varianta B4* să derive din sau să fie bătută simultan cu *varianta B3*, pe aversul căreia avem triunghiul redat sub forma unui ornament în V, iar pe revers, la colțurile dreptunghiului, își fac apariția globulele. Monedele *variantei B3* sunt puține, dar reamintim că este vorba de o variantă iconografică imprimată pe pastile cu diametre, în majoritate, mai mici de 29 mm, care au fost repartizate *variantei A1* a categoriei „cu modul mic”, dar care derivă din *varianta B1* „cu modul mare”. Din perspectiva pastilelor monetare, diametrul monedelor *variantei B4* se încadrează între 28-32 mm¹⁰¹.

Seria „Călăreț spre stânga”

O categorie neobișnuită o formează seria „Călăreț spre stânga”, un nume convențional, căci ea include varianta omonimă menționată de Pink și Preda, dar și varianta din care aceasta derivă (absentă din clasificările amintite) și moneda bizară Dessewffy 818. Pe reversul ultimelor două variante, orientarea perechii cal-călăreț este neschimbată, adică spre dreapta.

Varianta C1

Elemente iconografice particulare:

Av.: Linia arcuită situată deasupra frunții, în spatele semicercurilor suprapuse, dispăre. La capătul frunții, un arc de cerc cu deschiderea spre dreapta. Ornamentul în S din fața nasului, întors în oglindă. Conturul capului: o bandă semilunară; obrazul și gura dispar. Ochiul și urechea au un aspect romboidal, slab conturate, aproape ilizibile. Buzele supradimensionate pornesc din linia bărbiei. Din pielea leului se mai păstrează arcul de cerc cu globule la capete. Deasupra lui, în bucla unui cârlig ce pornește din banda semilunară, o linie oblică cu o globulă la capătul inferior, iar dedesubt, înlocuind semilunile, o serie de linii globulare, perpendiculare pe conturul capului. Sub bărbie, unghiul cu globule. Împrejur cerc de perle.

Rv.: Capul călărețului: o spirală ce pornește dintr-o globulă, se arcuiește la spate și se prelungește în linie dreaptă spre înaintea. Gâtul: o linie scurtă, înfiptă în spirala capului. Trunchiul călărețului: două

⁹⁵ D. Allen, *op. cit.*, p. 49/S66 și S67, pl. XX/S 66 și S 67.

⁹⁶ N. Lupu, *op. cit.*, p. 48-49/1 și 3, pl. III/1 și 3.

⁹⁷ <https://www.acsearch.info/search.html?id=337384> (20.02.2023).

⁹⁸ R. Flóris, *op. cit.*, p. 89, fig. 4.

⁹⁹ <https://www.acsearch.info/search.html?id=2543845> (20.03.2023).

¹⁰⁰ Observațiile au fost făcute pe baza fotografiilor publicate în 1966.

¹⁰¹ Excepție fac monedele nr. 1, 5 și 13 din tezaurul de la Bozeș care au un diametru de 28 mm, dar au greutatea mai mari (9,10-9,45 g) chiar față de monedele cu flanul de 30 mm (Bălan, *op. cit.*, *passim*).

**Pl. 6. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mare”
Seria Rădulești - Sălașu de Sus - Bozeș: Varianta B1**

Dorotheum GmbH & Co. KG
Auction 1055, 14 noiembrie 2019
9,71 g

Classical Numismatic Group
Auction 348, Lot 378, 8 aprilie 2015
10,49 g; 30 mm

Heritage Auctions Inc.
Auction 3067, Lot 33004, 6-11 septembrie 2018
10,89 g; 31 mm

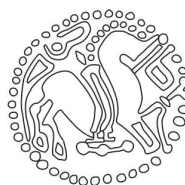
Classical Numismatic Group
Auction 76, Lot 5, 12 septembrie 2007
10,74 g

Fritz Rudolf Künker GmbH&Co
Auction 243, Lot 4494, 21 noiembrie 2013
10,77 g

Classical Numismatic Group
Auction 46, p. 11/24, 24 iunie 1998
10,73 g (prin comparație c. 31,5 mm)

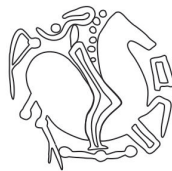

Varianta B1

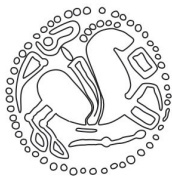
**Pl. 7. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mare”
Seria Rădulești - Sălașu de Sus - Bozeș: Varianta B2**

Fritz Rudolf Künker GmbH&Co
Auction 280, Lot 23, 26 septembrie 2016
7,55 g; fără scară

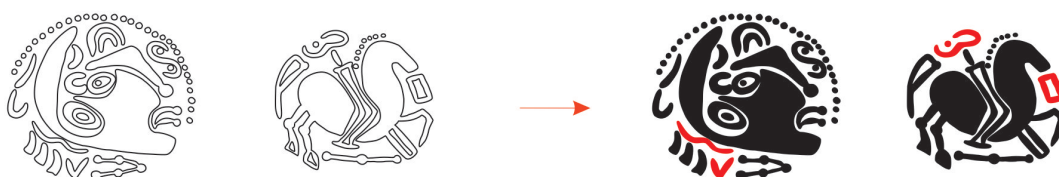
Roma Numismatics Ltd.
Auction XVIII, Lot 147, 29 septembrie 2019
30 mm; 9,76 g

Pl. 8a. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mare”
Seria Rădulești - Sălașu de Sus - Bozeș: Varianta B3

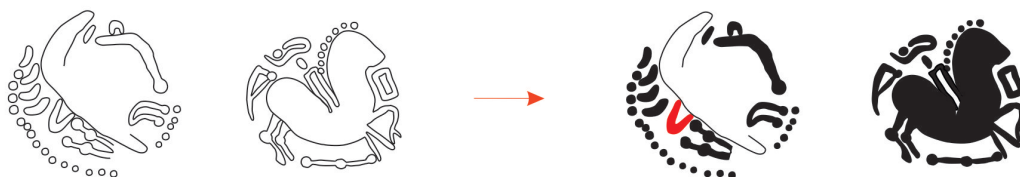
Classical Numismatic Group
 E-Auction 363, Lot 212, 11 noiembrie 2015
 29 mm; 11,09 g

Pl. 8b. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mare”
Seria Rădulești - Sălașu de Sus-Bozeș: Varianta B4a

H. D. Rauch GmbH
 Auction 79, Lot 2024, 17 noiembrie 2006: 7,83 g

**Pl. 9. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mare”
Seria Rădulești - Sălașu de Sus - Bozeș: Variantele B4b-d**

Classical Numismatic Group
Electronic Auction 350, Lot 303, 6 mai 2015: 10,14 g; 31 mm

Varianta B4b

Roma Numismatics Limited Ltd.
Auction XVII, Lot 150, 28 martie 2019: 31 mm; 8,95 g

Varianta B4c

Classical Numismatic Group Inc.
Auction 79, Lot 2023, 17 noiembrie 2006: 10,13 g

Varianta B4d

Roma Numismatics Limited Ltd.
E-Sale 18, Lot 14, 27 iunie 2015: 31 mm; 9,76 g

linii prelungi, terminate în zona umerilor cu globule și înfipte în adâncitura creată de arcuirea exagerată a spinării calului. În locul dreptunghiului, patru globule dispuse în pătrat, unite cu liniuțe abia vizibile. Piciorul stâng din față, frânt din genunchi, continuă sub piciorul drept redat prin două linii paralele, înclinate spre dreapta. Picioarele din spate, mult alungite sub globula genunchiului, se bifurcă la capete. Coada calului: un contur triunghiular. Cercul exterior de perle lipsește.

Exemplare cunoscute

De La Tour 9607 = Blanchet fig. 520 = Forrer p. 179 (12,56 g)¹⁰² (pl. 10).

Bielz pl. III/fig. 1.

Gobl 1973, pl. 22/264A-1¹⁰³.

Allen pl. XX/S68: c. 34 mm; 10,77 g¹⁰⁴.

Tezaurul de la Cugir (jud. Alba): Dembski 1173: 13,38 g¹⁰⁵.

Kölner Münzkabinett Tyll Kroha Nachfolger UG, Auction 77, Lot 14: 36 mm; 13,94 g (2 exemplare)¹⁰⁶ (pl. 10).

Classical Numismatic Group Inc., Mail Bid Sale 82, Lot 9, 16 septembrie 2009: 12,99 g¹⁰⁷(pl. 11).

Classical Numismatic Group Inc., Electronic Auction 207, Lot 9, 25 martie 2009: 36 mm; 13,46 g¹⁰⁸(pl. 11).

Roma Numismatics Ltd, Auction XVII, Lot 151, 28 martie 2019: 35 mm; 13,58 g (pl. 11).

Cea mai veche mențiune a variantei *CI* apare în catalogul De La Tour, ce redă un desen incomplet, dar suficient de clar pentru a ilustra flanul larg, de formă scyphată și apartenența la tipul monetar *Rădulești-Hunedoara*. Iconografia derivă din aceea a emisiunilor *variantei B4* a seriei „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*”, de la care preia: conturul capului ca o bandă semilunară, călărețul fără picioare cu globule la umeri, spinarea frântă a calului ș.a., dar stilul deosebit sugerează un alt atelier.

Schematismul accentuat se asociază cu o creștere fără precedent, în diametru și în greutatea pastilei monetare (34-36 mm; 12-13 g), emisiunile „cu modul mic” lipsind din cadrul acestei serii. Cu excepția monedei de la Viena menționată de Dembski, posibil a proveni de la Cugir, exemplarele cunoscute nu au loc de descoperire. Varianta lipsește din clasificările tipologice întocmite de Pink și Preda, dar ei menționează (ca o categorie aparte) emisiunile „cu călăreț spre stânga”, legate de *varianta CI* prin trăsăturile efigiei și caracteristicile pastilei monetare.

Varianta C2 („cu călăreț spre stânga”)

Elemente iconografice particulare:

Av.: Aversul aproape identic cu varianta precedentă. Ornamentul în S din fața nasului întors în oglindă. Arcul de cerc de la capătul liniei frunții se termină cu globule la capete. În spatele lui, un alt arc de cerc cu deschiderea spre cercul exterior de perle. De sub ele pornește banda semilunară ce redă conturul capului. De-a lungul ei, din creștet spre bărbie: unghiul cu globule la capete și la mijloc; două linii convergente cu vârful sprijinit pe o globulă din cercul exterior și deschiderea fixată pe conturul capului; un „pieptene” cu șase dinți uniți cu globulele cercului exterior. Elementele dintre nas și bărbie sunt ilizibile, cu excepția unui arc de cerc culcat pe cercul perlat.

¹⁰² H. De La Tour, *op. cit.*, pl. XLIX/9607; A. Blanchet, *Traité des monnaies gauloises*, Première partie, Paris, 1905, p. 464; R. Forrer, *op. cit.*, p. 179-180.

¹⁰³ R. Göbl, *op. cit.*, p. 34, pl. 22/264A.

¹⁰⁴ D. Allen, *op. cit.*, p. 49/S68, pl. XX/S68.

¹⁰⁵ G. Dembski, *op. cit.*, p. 103-104 („zu Pink 257”, trimitere greșită la un exemplar care aparține primei grupe a monedelor de la Temeșești), pl. 71/1173.

¹⁰⁶ <https://www.cointalk.com/threads/arnoldoe-top-10-2021.391335/> (21.02.2023).

¹⁰⁷ <https://cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=146465> ori https://en.numista.com/catalogue/uncertain_eastern_european_celts-4.html (21.02.2023).

¹⁰⁸ <https://www.acsearch.info/search.html?id=599706> (21.02.2023).

Rv.: Cal și călăreț spre stânga. Capul călărețului: un arc de cerc cu globule la capete și încă una în interior. Sub ele, o linie abia vizibilă marcată la mijloc și la capete cu globule pronunțate. Uneori semicercul, fără globule, se sprijină direct pe linia globulară de dedesubt. Sub această linie ușor înclinată, trunchiul călărețului, fără mâini și picioare, e redat prin trei linii terminate cu globule, ce pornesc în buchet din șaua calului. Sub burta calului, două „urechiușe”. Calul identic cu varianta C1, dar reprezentat spre stânga. Picioarul din față redat prin două sau trei linii paralele, înclinate spre stânga. Între picioarele calului, linia cu globule la capete și la mijloc. Cercul exterior de perle lipsește.

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Sibișel (jud. Hunedoara): Dembski 1174 (12,68 g), Dembski 1175 (11,57 g) = Pink 264 = Preda pl. LXIII/264, Dembski 1177 (9,41 g), Dembski 1181 (12,77 g) = Pink 265 și Dembski 1182 (11,16 g)¹⁰⁹.
 Bielz, pl. II/fig. 1-3¹¹⁰.
 Tezaurul de la Cugir – *Sub Coastă* (1955) (jud. Alba): 34,5 mm; 9,65 g¹¹¹ (pl. 13).
 Turda (împrejurimi): Floca, pl. IX/3¹¹².
 Ardeu (jud. Hunedoara)¹¹³ (pl. 13).
 Zona cetăților dacice din Munții Orăștie: 2 exemplare (septembrie 2015, braconaj arheologic)¹¹⁴.
 MNB-Sibiu, Lupu, pl. III/2: 32x32,5 mm; 8,90 g¹¹⁵.
 Muz. Kremnica (Slovacia)¹¹⁶.
 Göbl 264/1 (12 g)¹¹⁷.
 Göbl 264/2 = Dembski 1176 (10,94 g)¹¹⁸.
 Cabinetul Numismatic al Institutului de Istorie și Arheologie Cluj¹¹⁹.
 Allen S 70: c. 31-32 mm; 11,97 g¹²⁰.
 Colecția Windisch-Grätz (11 g)¹²¹.
 Colecția Koblitz (9,59 g)¹²².
 Roma Numismatics Ltd, Auction XVIII, Lot 148, 29 septembrie 2019: 38 mm (?), 11,25 g¹²³ (pl. 13).

¹⁰⁹ K. Pink, *op. cit.*, p. 50, pl. XIV/264-264; C. Preda, *op. cit.*, pl. LXIII/7; G. Dembski, *op. cit.*, p. 104, pl. 71-72.

¹¹⁰ A. Bielz, *op. cit.*, p. 9/1, pl. II/1-3.

¹¹¹ O. Floca, *Tezaurul monetar de la Cugir (Reg. Hunedoara)*, SCN, 2, 1958, p. 95-107; C. I. Popa, *Valea Cugirului din Preistorie până în zorii Epocii Moderne. Monumenta Archaeologica et Historica*, Cluj-Napoca, 2011, p. 312/10, pl. 148B/2 (alături de tetradrahme Macedonia Prima). Idem, *Descoperiri monetare în zona cetății Cugir*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 16/1, 2012, p. 7-36 (p. 13-14/10, pl. 4/2).

¹¹² O. Floca, *op. cit.*, p. 103, pl. IX/3.

¹¹³ I. V. Ferencz et alii, *Ardeu, Com. Balșa, jud. Hunedoara. Punct: Cetățuie (Cetățeauă)*, în *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2003*, raport nr. 23. Moneda a fost descoperită în așezarea de la baza Cetății, în inventarul unei locuințe atribuite celui de-al doilea nivel de locuire al epocii Latène. (<http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2004/cd/index.htm> 22.03.2023); C. Bodó, I. V. Ferencz, *Câteva considerații privind fortificația și așezarea dacică de la Ardeu (com. Balșa), jud. Hunedoara*, Istros, 11, 2004, p. 147-158 (p. 152); I. V. Ferencz, *The Dacian fortress before the Roman conquest*, Acta Archaeologica Carpathica, 49, 2014, p. 113-129 (p. 125, fig. 12).

¹¹⁴ <https://www.mediafax.ro/social/comori-arheologice-dacice-furate-din-muntii-orastiei-de-cetateni-cehi-recuperate-de-autoritati-galerie-foto-15260105> (20.03.2023).

¹¹⁵ N. Lupu, *op. cit.*, p. 49/2, pl. III/2.

¹¹⁶ C. Preda, *op. cit.*, p. 305/nota 861, pl. LXIII/8.

¹¹⁷ R. Göbl, *op. cit.*, p. 34, pl. 22/264-1.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 34, pl. 22/264-2; G. Dembski, *op. cit.*, p. 104 (1994: Slg. Leypold), pl. 71/1176.

¹¹⁹ E. Stoicovici, I. Winkler, *Studiul constituției și compoziției unor monede antice prin cercetări metalografice*, în ActaMN, 4, 1967, p. 449-456 (p. 449/nota 1 și p. 452), pl. III/32.

¹²⁰ D. Allen, *op. cit.*, p. 49/S 70, pl. XX/S 70.

¹²¹ K. Pink, *op. cit.*, p. 50.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ https://www.sixbid.com/ru/roma-numismatics-ltd/6443/the-prof-hermann-lanz-collection/5363258/celts-in-eastern-europe-ar?term&orderCol=lot_number&orderDirection=asc&priceFrom&displayMode=large&auctionSessions=&sidebarIsSticky=false ori <https://en.numista.com/catalogue/pieces190882.html> (21.02.2023)

Münzen & Medaillen GmbH, Auction 38, Lot 221, 5 iunie 2013: 11,32 g¹²⁴ (pl. 12).

H. D. Rauch GmbH, Auction 79, Lot 2026, 17 noiembrie 2006: 9,63 g (pl. 12).

Roma Numismatics Ltd, Auction 72, Lot 7, 29 septembrie 2019: 9,36 g¹²⁵ (pl. 12).

Jean Elsen & ses Files, Auction 152, Lot 302, 9-10 septembrie 2022: 10,85 g (pl. 12)¹²⁶.

Emisiunile „cu călăreț spre stânga” preiau de la *varianta C1* imaginile monetare și caracteristicile pastilei. Aversul imită efigia precedentă, dar elementele din spatele capului și cele de sub bărbie își schimbă locul și orientarea: unghiul cu globule de sub bărbie și resturile triunghiului din fața acestuia se mută în spatele capului. Întoarcerea spre stânga a imaginii de revers nu schimbă foarte mult maniera de reprezentare a calului, dar călărețul este redat prin combinarea inedită a unor elemente deja cunoscute (arcul și liniile cu globule). Comparativ cu *varianta C1*, pastila monetară pare a scădea ușor în diametru și greutate.

Varianta C3

Elemente iconografice particulare:

Av.: Deasupra frunții, cele două semicercuri suprapuse. S-ul din fața nasului, în oglindă. Buzele sunt înlocuite cu două semicercuri concentrice, cel exterior terminat cu globule. În zona feței, pe orizontală: două triunghiuri așezate cu vârful unul spre celălalt, iar pe verticală, înlocuind ochiul și urechea, două forme geometrice așezate în oglindă. În spatele liniei frunții, o linie sprijinită în deschiderea unei semiluni (asemenea variantei C1). Sub ele, de-a lungul capului, până în deschiderea unghiului cu globule de sub bărbie, linii subțiri dispuse în ace de brad. Împrejur cerc de perle.

Rv.: Cal și călăreț spre dreapta. Din capul călărețului se observă un semicerc cu o globulă în mijloc, înconjurat la exterior de perle. Gâtul e redat printr-un triunghi sprijinit pe globulele ce marchează umerii. Din cele două globule pornesc câte două linii, frânte în zona șoldului, ce redau trupul călărețului așezat în albierea puternică a spinării calului. Sub burta calului, prin continuarea celor două linii sunt redată picioarele. Gâtul calului puternic arcuit. În locul dreptunghiului, un cerc. Corpul, puternic curbat în zona șei, „înghite” trunchiul călărețului. Picioarele calului au genunchii marcați prin globule, iar copitele prin chenare triunghiulare. Între ele, linia cu globule. Coada redată printr-un L răsturnat, ce adăpostește o globulă urmată de un șir de liniuțe paralele, fixate de coadă. Împrejur cerc perlat.

Exemplare cunoscute

Dessewffy 818: 31 mm; 11,10 g¹²⁷ (pl. 14).

Exemplarul bizar este menționat de Pink în cadrul grupeii *Verwilderung der vorigen Gruppe* a emisiunilor cu pastilă mare, iar Preda include moneda lipsită de analogii în *seria d*¹²⁸. Efigia păstrează o parte din elementele specifice (*i.e.* linia frunții și a nasului, semicercurile suprapuse pe frunte, banda semilunară ce redă conturul capului, unghiul cu globule de sub bărbie), dar zona feței și „blana leului” sunt compuse din elemente inedite. „S”-ul cu globule din fața nasului reprezentat întors, forma capului călărețului și globulele ce marchează umerii leagă exemplarul Dessewffy 818 de emisiunile *variantei C1*.

¹²⁴ <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=479&lot=221> (21.02.2023)

¹²⁵ <https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=83779> (21.02.2023)

¹²⁶ <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=5940&lot=302> (7.04.2023).

¹²⁷ K. Pink, *op. cit.*, pl. XIII/256; R. Göbl, *op. cit.*, p. 34, pl. 22/256-5; M. Dessewffy, *op. cit.*, p. 41/818, tab. XXXIII/818.

¹²⁸ C. Preda, *op. cit.*, p. 305.

Seria „Temeșești”

Cu excepția celor două monede atribuite *variantei B1*, monedele din tezaurul de la Temeșești împărțite de Gohl în șapte grupe, legate între ele prin combinații de ștanțe sau înrudiri iconografice strânse, formează o serie aparte.

Varianta D1 = Gohl: Grupa 2

Elemente iconografice particulare:

Av.: *Linia frunții se termină cu un cerc cu o globulă în interior. Semiluna din spatele semicercurilor suprapuse pe linia frunții a dispărut. În spatele capului, prinse de cercul de perle exterior, două (2b-d) sau trei (2a) semicercuri cu globule în interior. Sub ele un șir de trei (2a) sau patru (2b-d) semiluni îngroșate cu deschiderea în sus. Dedesubt, un semicerc mărginit cu globule, în interiorul lui un semicerc mai mic, sprijinite pe cercul exterior de perle. Sub bărbie trei linii convergente, cu globule la mijloc și la capete. Împrejur cerc perlat.*

Rv.: *Cal și călăreț spre dreapta. Capul călărețului e mascat de o pălărie triunghiulară arcuită în față și terminată la spate cu o buclă închisă, cu o globulă în interior. Gâtul și capul calului, identice cu ale variantei A4 cu modul mic. Coada: un chenar triunghiular mai mic, prelungit printr-o linie până la copitele picioarelor din spate. În fața capului călărețului, unul (2a) sau două semicercuri suprapuse (2b-d) cu deschiderea spre cercul exterior de perle.*

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Temeșești: Gohl – grupa 2 (a-c): 10 monede, 30-33 mm; 8,53-10,87 g¹²⁹ (pl. 15).

Varianta D2 = Gohl: Grupa 3

Elemente iconografice particulare:

Av.: *Identic cu aversul grupei 2, varianta cu două semicercuri care au la capete globule înscrise în cercul exterior și sub ele trei semiluni cu deschiderea în sus.*

Rv.: *Identic cu reversul grupei 2, însă în fața capului călărețului un semicerc cu o globulă în interior prins de linia continuă ce înconjoară câmpul monedei. Cercul continuu este dublat la exterior de unul de perle.*

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Temeșești: Gohl – grupa 3: 2 monede, 28,5-31 mm; una dintre monede 9,32 g¹³⁰ (pl. 15).

Varianta D3 = Gohl: Grupa 4

Elemente iconografice particulare:

Av.: *Identic cu aversul grupei 3, dar împrejur cerc continuu dublat la exterior de un cerc de perle.*

Rv.: *Identic cu reversul grupei 3.*

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Temeșești: Gohl – grupa 4 (a, c): 109 monede, 31-32 mm¹³¹ (pl. 15).

¹²⁹ O. Gohl, *op. cit.*, p. 100. Gohl a divizat monedele grupei 2 în patru variante, în funcție de numărul semicercurilor care apar fixate, pe ambele fețe, pe cercul exterior de perle, al semilunilor din spatele capului lui Herakles și a formei pălăriei călărețului: varianta 2a (trei semicercuri și trei semiluni pe avers; pe revers un semicerc), variantele 2b-d (două semicercuri și patru semiluni pe avers; pe revers două semicercuri suprapuse). Pe reversul variantei 2c-d: vârful pălăriei rămâne deschis, cele două linii ating cercul de perle; K. Pink, *op. cit.*, pl. XIII/258; C. Preda, *op. cit.*, pl. LXIV/2.

¹³⁰ O. Gohl, *op. cit.*, p. 99.

¹³¹ O. Gohl, *op. cit.*, p. 100; K. Pink, *op. cit.*, pl. XIII/260-262; C. Preda, *op. cit.*, pl. LXIV/3-4,7.

**Pl. 10. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mare”
Seria „Călăreț spre stânga”: Varianta C1**

La Tour 1892, pl. XLIX/9607
= Blanchet 1905, p.464, fig. 520.

Kölner Münzkabinett Tyll Kroha Nachfolger UG
Auction 77, Lot 14
13.94 g; 36 mm

Kölner Münzkabinett Tyll Kroha Nachfolger UG
Auction 77, Lot 14
13.94 g; 36 mm

Pl. 11. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mare”
Seria „Călăreț spre stânga”: Varianta C1

Classical Numismatic Group Inc.
 Mail Bid Sale 82, Lot 9, 16 septembrie 2009
 12,99 g

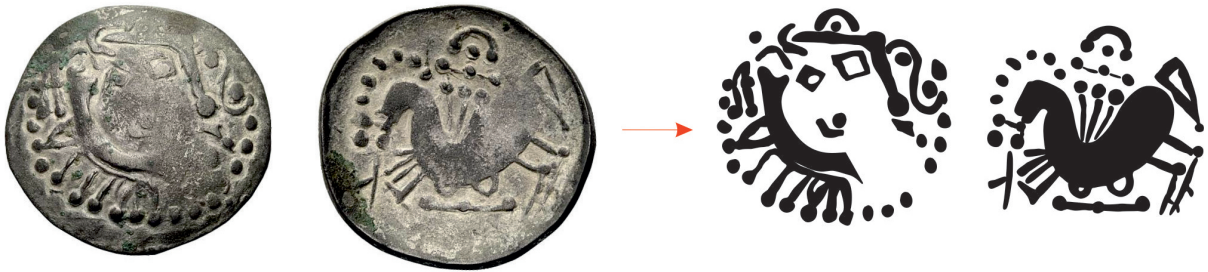

Classical Numismatic Group Inc.
 Electronic Auction 207, Lot 9, 25.03.2009
 36 mm; 13,46 g

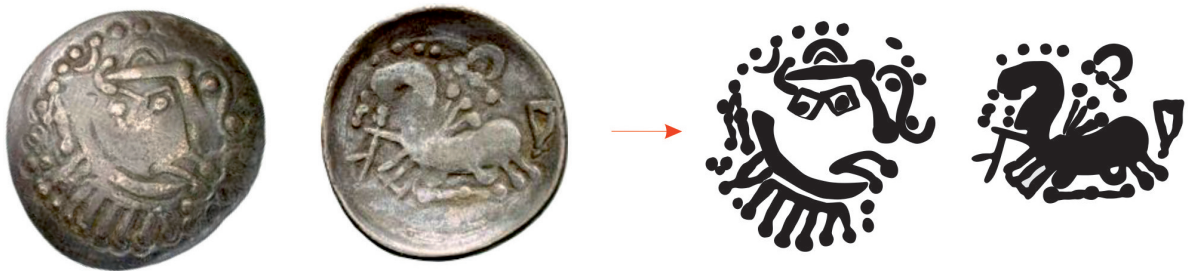

Roma Numismatics Ltd
 Auction XVII, Lot 151, 28 martie 2019,
 35 mm; 13,58 g

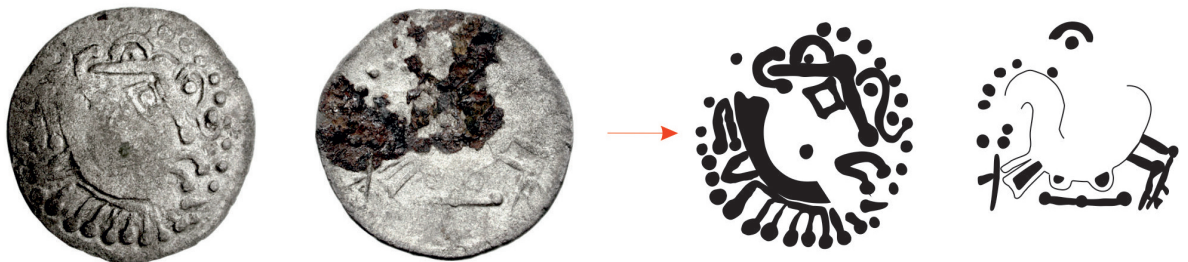
**Pl. 12. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mare”
Seria „Călăreț spre stânga”: Varianta C2**

Münzen & Medaillen GmbH
Auction 38, Lot 221, 5 iunie 2013: 11,32 g

H. D. Rauch GmbH
Auction 79, Lot 2026, 17 noiembrie 2006: 9,63 g

Roma Numismatics Ltd
Auction 72, Lot 7, 29 septembrie 2019: 9,36 g

Jean Elsen & ses Files
Auction 152, Lot 302, 9-10 septembrie 2022: 10,85 g

**Pl. 13. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mare”
Seria „Călăreț spre stânga”: Varianta C2**

Cugir – *Sub Coasta* (1955)
34,5 mm; 9,65 g

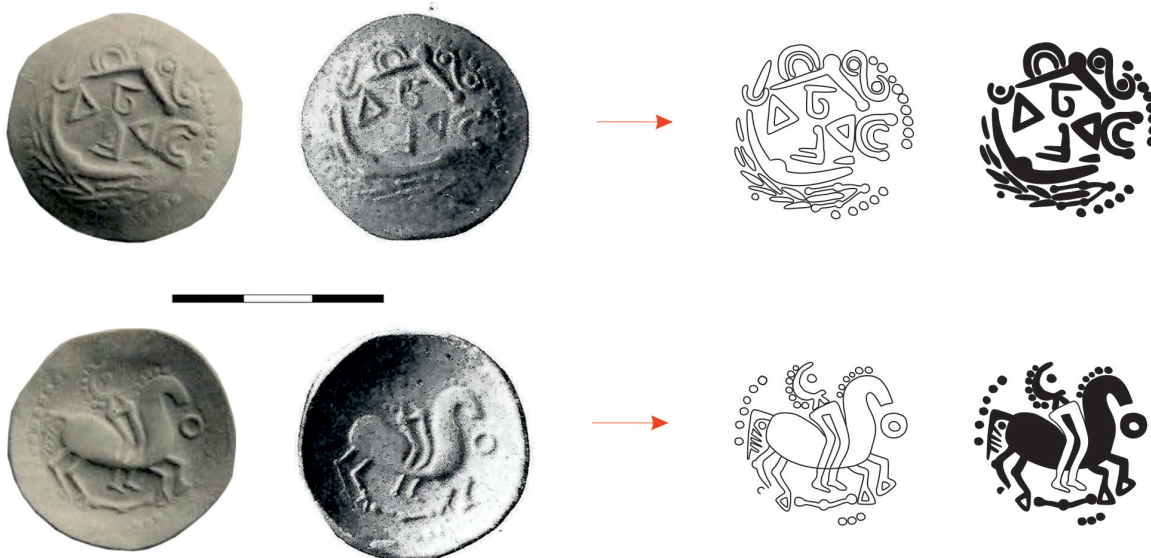

Roma Numismatics Ltd
Auction XVIII, Lot 148, 29 septembrie 2019
38 mm (?); 11,25 g

Ardeu (jud. Hunedoara)
Ferencz 2014, p. 125, fig. 12.
(fără scară)

**Pl. 14. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mare”
Seria „Călăreț spre stânga”: Varianta C3**

Dessewffy 1910, tab. XXXIII/818 = Pink 1974, tab. XIII/256
31 mm; 11,10 g

D4 = Gohl: Grupa 5

Elemente iconografice particulare:

Av.: Identic cu aversul grupei 4 (pl. 15: aversul variantei D3).

Rv.: Identic cu reversul grupei 4, dar capul călărețului – un poligon cu cinci laturi ce se ramifică spre dreapta, în interior o globulă. În stânga lui, o semilună cu deschiderea spre cercul exterior continuu. Linii și globule în zona capului și a gâtului calului.

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Temeșești: Gohl – grupa 5: 5 monede, 28-33 mm¹³² (pl. 15).

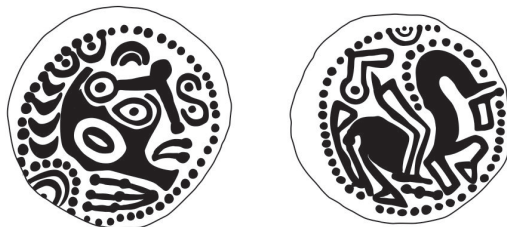
Varianta D5 = Gohl: Grupa 6

Elemente iconografice particulare:

Av.: Deasupra liniei frunții, în stânga semicercurilor suprapuse, o linie verticală bifurcată la capete (Y). Între cercul cu globulă de la capătul liniei frunții și cercurile concentrice ce redau urechea, un ornament în formă de X. În spatele nasului, spre bază, un V cu brațe arcuite, cu vârful sprijinit de linia

¹³² O. Gohl, *op. cit.*, p. 100-101; K. Pink, *op. cit.*, pl. XIII/263; C. Preda, *op. cit.*, pl. LXIV/6.

Pl. 15. Monede Rădulești-Hunedoara „cu modul mare”
Seria Temeșești: Variantele D1, D3-D7

Varianta D1 = Gohl 1916, p. 99; grupa 2b

Varianta D3 = Gohl 1916, p. 100; grupa 4

Varianta D4 = Gohl 1916, p. 101; grupa 5

Varianta D5 = Gohl 1916, p. 101; grupa 6

Varianta D6 = Gohl 1916, p. 101; grupa 7

Varianta D7 = Gohl 1916, p. 102; grupa 8

obrazului și deschiderea spre nas. Sub ornamentul în formă de S din fața nasului, un semicerc prins la capete de globulele din cercul exterior. În vârful benzii semilunare ce conturează capul, un grup format din câte două semicercuri suprapuse cu deschiderea spre cap. Dedesubt, un semicerc mărginit cu globule, în interiorul lui un semicerc mai mic, sprijinite pe cercul exterior de perle. Sub ele, între cercul exterior de perle și o linie șerpuită ce urmează curbura capului, șirul de trei semiluni cu deschiderea în sus, separate de o linie arcuită spre stânga, de o coloană formată din alte trei semiluni suprapuse, sprijinite pe cercul exterior, cu deschiderea spre linia capului. Sub bărbie, cele trei linii convergente cu globule la mijloc și la capete. Împrejur cerc de perle (pl. 15: aversul variantei D6).

Rv.: Capul călărețului redat prin trei globule ovoidale dispuse în triunghi. Pălăria ascuțită, continuă spre stânga cu o linie care prin întoarcere formează la capăt o buclă închisă, iar la spate se răsucește într-o spirală amplă. Deasupra capului, de-o parte și de alta a vârfului pălăriei, câte două semicercuri, unul în continuarea celuilalt, cu deschiderea spre cercul exterior continuu. Alte două grupuri din câte două semicercuri fiecare, în aceeași poziție, între picioarele calului, sub linia cu globule, respectiv în fața dreptunghiului ce reprezintă capul calului. Cercul continuu este dublat la exterior de unul de perle.

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Temeșești: Gohl – grupa 6: 1 monedă, 30-32 mm; 8,82 g¹³³ (pl. 15).

Varianta D6 = Gohl: Grupa 7

Elemente iconografice particulare:

Av.: Identic cu aversul grupei 6.

Rv.: Identic în redarea călărețului și a calului cu grupa 2. Diferă pălăria, acum în formă de inimă, cu vârful orientat în sus, rămas deschis, cu o globulă în lobul din spate. Coadă calului: un contur triunghiular prelung, ușor arcuit. De-a lungul cercului continuu, între capul călărețului și până la capătul gâtului calului, patru semicercuri cu deschiderea spre exterior. Din dreptul dreptunghiului și până în fața piciorului arcuit din față, un grup de trei semicercuri duble. Sub linia cu globule dintre picioarele calului, alte două semicercuri simple, uneori cu câte o globulă în ele. Cercul continuu este dublat la exterior de unul de perle.

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Temeșești: Gohl – grupa 7: 3 monede, 30-34 mm¹³⁴ (pl. 15).

Varianta D7 = Gohl: Grupa 8

Elemente iconografice particulare:

Av.: Identic cu aversul grupei 4, cu posibile abateri greu de precizat din cauza deteriorării suprafeței (un semicerc mic sub ornamentul în S din fața nasului și un altul în spatele capului, sub cele două semicercuri cu puncte).

Rv.: Gohl trimite la reversul grupei 4, dar sub dreptunghi un semicerc sprijinit pe globulele ce înconjoară pe interior jumătatea inferioară a cercului continuu. Una din globule e cuprinsă în deschiderea semicercului. Cercul continuu – mărginit în jumătatea superioară, la exterior, de semicercuri duble, cu deschiderea spre în afară și în jumătatea inferioară de semicercuri simple, cu deschiderea spre interior.

Exemplare cunoscute

Tezaurul de la Temeșești: Gohl – grupa 8: 1 monedă, 30-31 mm; 5,65 g (lipsă parte din margine)¹³⁵ (pl. 15).

¹³³ O. Gohl, *op. cit.*, p. 101.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 101-102; K. Pink, *op. cit.*, pl. XIII/259; C. Preda, *op. cit.*, pl. LXIV/1.

¹³⁵ O. Gohl, *op. cit.*, p. 102.

Monedele rămân specifice tezaurului găsit în apropierea cetății dacice de la Săvârșin (jud. Arad)¹³⁶. Urmând descrierile și ilustrațiile publicate de Gohl în 1916, pentru baterea monedelor *Rădulești-Hunedoara* din tezaurul de la Temeșești, avem cinci versiuni de avers și șapte de revers, care prin asociere leagă grupele unele de altele și dau naștere variantelor¹³⁷. Grupele de la 2 la 5 sunt legate, două câte două, prin versiuni comune de avers (2 cu 3 și 4 cu 5) sau de revers (3 cu 4). De această grupare se leagă, prin iconografia aversului, grupa 8. O grupare distinctă o formează grupele 6 și 7 unite printr-un avers comun, care se combină cu variante de revers asemănătoare categoriei precedente, dar mai bogat ornamentate, prin adăugarea unor elemente grafice preluate de pe aversul tetradrahmelor Macedoniei Prima.

Iconografiile cvasiidentice, subtil diferențiate și legăturile multiple invalidează ipoteza nașterii variantelor printr-un proces de imitație succesivă și sugerează o batere intensă, de scurtă durată, într-un singur atelier. Monedele *grupeii 4* împărțite, în funcție de diametrul pastilei, între *varianta A5* „cu modul mic” și *varianta D3* „cu modul mare”, îndrumă spre aceeași concluzie a baterii simultane a monedelor *Rădulești-Hunedoara* (seriile „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*” și „*Temeșești*”), pe pastile ce oscilează între 24/25-32 mm.

Concluzii

Analiza de mai sus vine în continuarea studiului asupra scyphatelor de tip *Toc-Chereluș*, dar, spre deosebire de acestea, monedele *Rădulești-Hunedoara* dezvăluie un tipar de batere alambicat, cu divizări ce ridică probleme terminologice. Deocamdată, pentru împărțirile făcute am recurs la noțiuni precum *serii monetare*, *variante* și *sub-variante*, care, până la extinderea analizei asupra tipurilor monetare *Aiud-Cugir* și *Petelea – cu bustul zeiței Artemis*, rămân ca o soluție provizorie.

Reactualizarea repertoriului descoperirilor monetare de tip *Rădulești-Hunedoara* și încercarea de a include monedele în clasificările propuse de Karl Pink respectiv Constantin Preda¹³⁸ au scos la iveală dificultăți neașteptate, apărute la împărțirea monedelor în funcție de mărimea flanului și la înscrierea emisiunilor pe baza criteriului stilistic.

Tipologiile anterioare anunțau o separare netă a monedelor în funcție de diametrul pastilei monetare, baterea debutând cu seria emisiunilor „cu modul mic”. Ipoteza este însă anulată de inexistența unei serii monetare propriu-zise, căci iconografia emisiunilor „cu modul mic” este comună sau derivă din aceea a variantelor „cu modul mare” din seriile „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*” și „*Temeșești*”. Oscilațiile în diametru, care acoperă valori cuprinse între 24-32 mm, anulează pragul fixat între cele două categorii și sugerează o batere cu standarde flexibile, în schimbare, explicabile dacă ne reamintim că imitațiile *Rădulești-Hunedoara* au ca model monede provenite din „sisteme monetare” diferite: tetradrahmele Alexandru cel Mare-Filip al III-lea Arideul și cele ale Macedoniei Prima, respectiv emisiunile extracarpatiche de tip *Aninoasa-Dobrești*.

Eliminarea seriei „cu modul mic” nu reduce dificultatea înscrierii emisiunilor monetare, rămasă în seama criteriului stilistic. Analiza propusă nu reprezintă o tipologie propriu-zisă, ci o etapă de lucru în încercarea de a organiza monedele în categorii și subcategorii menite a ne ajuta să deslușim timpul și locul baterii emisiunilor monetare de tip *Rădulești-Hunedoara*.

¹³⁶ Un exemplar deteriorat a fost descoperit în 2015, prin braconaj arheologic, în aria cetăților dacice din Munții Orăștie. Atribuirea monedei seriei „Temeșești” poate fi făcută pe baza cercului cu globulă ce închide linia frunții și a semicercurilor care o suprapun (<https://adevarul.ro/stiri-locale/hunedoara/vanatorii-de-comori-cehi-care-au-devastat-cetatile-2044451.html> 30.03.2023).

¹³⁷ Gohl a analizat 133 de monede din cele 135 ale tezaurului.

¹³⁸ K. Pink, *Die Münzprägung . . .*, p. 50, pl. XIII/252-263; pl. XIV/264-265; C. Preda, *Monedele . . .*, p. 301-305, pl. LXIII-LXV.

Seriile monetare, impropriu numite „cu modul mare”, căci ele înglobează și variantele A1-A5 „cu modul mic”, par a avea o cronologie distinctă, poate chiar ateliere diferite, cum se întrevide în cazurile „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*” și „*Călăreț spre stânga*”. Relația dintre seriile „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*” și „*Temeșești*” rămâne incertă, tendința este de a le considera contemporane, dar problema atelierului rămâne nesoluționată.

În cadrul seriilor avem variantele ordonate în funcție de „apropierea de original”, inițial tipurile monetare care au servit drept model (tetradrahmele și imitațiile *Aninoasa-Dobrești*), iar mai apoi, în procesul de imitare din cadrul seriei, varianta-prototip (ex. varianta B1). Criteriul stilistic nu este întotdeauna relevant, căci, spre exemplu, varianta A3 „cu modul mic” imită cu fidelitate reversul *Aninoasa-Dobrești*, dar aversul o situează la o oarecare distanță de debutul seriilor „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*” și „*Temeșești*”. În general, iconografia variantelor reflectă tendința de schematizare prin reproducere repetată, dar legăturile dintre variante, create de iconografiile sau chiar ștanțele comune, identifică atelierul și indică viteza și intensitatea baterii, „degradarea stilistică” nefiind un proces de lungă durată.

În înscrierea emisiunilor, relevantă s-a dovedit a fi și structura tezaurului, atât în separarea seriilor (care par a se comasa geografic), dar mai ales în distribuirea variantelor în cadrul acestora. Este cazul celor 12 monede din tezaurul de la Grădiștea de Munte, atribuite variantelor A1-A3, ultima dintre ele cu un avers ce trimite mai degrabă spre seria „*Temeșești*”, dar „mâna gravorului” și aliajul comun, cu un procent de argint ridicat, clarifică apartenența variantei A3 la seria „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*”.

Minting process of Rădulești-Hunedoara Dacian type coins – typological classifications

ABSTRACT

The article presents the updated repertoire of Rădulești-Hunedoara coins and the attempt to order them according to the previous classification systems proposed by Karl Pink and Constantin Preda. The research cancels the division of coins into two categories according to the diameter of the flan: *mit kleinerem Schrötling* (with small flan) and *mit großem Schrötling* (with large flan) and proposes a classification into three monetary series: „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*”, „*Rider to the left*” and „*Temeșești*”, divided into subcategories named variants.

FIGURES CAPTION

- Pl. 1. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit kleinerem Schrötling*”. Variant A1.
- Pl. 2a. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit kleinerem Schrötling*”. Variant A5.
- Pl. 2b. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit kleinerem Schrötling*”. Variant A2.
- Pl. 3. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit kleinerem Schrötling*”. Variant A2.
- Pl. 4. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit kleinerem Schrötling*”. Variant A3.
- Pl. 5. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit kleinerem Schrötling*”. Variant A4.
- Pl. 6. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit großem Schrötling*”. „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*” series: Variant B1.
- Pl. 7. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit großem Schrötling*”. „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*” series: Variant B2.
- Pl. 8a. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit großem Schrötling*”. „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*” series: Variant B3.
- Pl. 8b. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit großem Schrötling*”. „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*” series: Variant B4a.
- Pl. 9. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit großem Schrötling*”. „*Rădulești-Sălașu de Sus-Bozeș*” series: Variants B4b-d.
- Pl. 10. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit großem Schrötling*”. „*Rider to the left*” series: Variant C1.
- Pl. 11. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit großem Schrötling*”. „*Rider to the left*” series: Variant C1.
- Pl. 12. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit großem Schrötling*”. „*Rider to the left*” series: Variant C2.
- Pl. 13. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit großem Schrötling*”. „*Rider to the left*” series: Variant C2.
- Pl. 14. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit großem Schrötling*”. „*Rider to the left*” series: Variant C3.
- Pl. 15. *Rădulești-Hunedoara* coin type „*mit großem Schrötling*”. „*Temeșești*” series: Variants D1, D3-D7.

Abrevieri

AAASH	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta
ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
AII(A)Iași	Anuarul Institutului de Istorie (și Arheologie) „A.D. Xenopol”, Iași
Amm. Marcell.	Ammianus Marcellinus, <i>Rerum gestarum libri qui supersunt</i> .
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași-București
BAR, I.S.	<i>British Archaeological Reports, International Series</i> , Oxford
BAR, S.S.	<i>British Archaeological Reports, Supplementary Series</i> , Oxford
BSNR	Buletinul Societății Numismatice Române, București
CN	Cercetări Numismatice, București
CNA	Cronica Numismatică și Arheologică, București
CNH	L. Réthy, <i>Corpus nummorum Hungariae</i> , I-II, Budapesta, 1899-1907
Crawford	M.H. Crawford, <i>Roman Republican Coinage</i> , Cambridge, 1974
CreștCol	Creșterea Colecțiilor, Biblioteca Academiei Române, București
Dacia	Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, București, I-XII (1924-1947)
Dacia, N.S.	Dacia, Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Nouvelle Série, București (1957-)
DOP	Dumbarton Oaks Papers, Washington
DRH	<i>Documenta Romaniae Historica</i> , București
Huszár	Lajos Huszár, <i>Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute</i> , Budapesta, 1979
IAB	Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
JNG	Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte, München
LRBC	<i>Late Roman Bronze Coinage A.D. 324-498</i> , Londra, 1965: I – P.V. Hill, J.P.C. Kent, <i>The Bronze Coinage of the House of Constantine A.D. 324-346</i> ; II – R.A.G. Carson, J.P.C. Kent, <i>Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire A.D. 346-498</i>
Martin	F. Martin, <i>Kolonialprägungen aus Moesia Superior und Dacia</i> , Bonn, 1992
MCA	Materiale și Cercetări Arheologice, București
MINAC	Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
NC	Numismatic Chronicle, Londra
NK	Numizmatikai Közlöny, Budapesta
Pick	B. Pick, <i>Din antiken Münzen von Dacien und Moesien</i> , I, 1, Berlin, 1898
Pick-Regling	B. Pick, K. Regling, <i>Din antiken Münzen von Dacien und Moesien</i> , I, 2, Berlin, 1910
Pohl	Artúr Pohl, <i>Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters, 1300-1540</i> , Graz-Budapesta, 1982
Preda	C. Preda, <i>Monedele geto-dacilor</i> , București, 1973
Recueil	W.H. Waddington, E. Babelon, Th. Reinach, <i>Recueil général des monnaies grecques d'Asie Mineure</i> , I-IV, Paris, 1904-1912
RIC, I	H. Mattingly, E.A. Sydenham, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , I, <i>Augustus to Vitellius</i> , Londra, 1923
RIC, I ²	C.H.V. Sutherland, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , I, ediție revăzută, Londra, 1984

RIC, II	H. Mattingly, E.A. Sydenham, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , II, <i>Vespasian to Hadrian</i> , Londra, 1926
RIC, III	H. Mattingly, E.A. Sydenham, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , III, <i>Antoninus Pius to Commodus</i> , Londra, 1930
RIC, IV, 1	H. Mattingly, E.A. Sydenham, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , IV, 1, <i>Pertinax to Geta</i> , Londra, 1968
RIC, V, 2	P.H. Webb, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , V, 2, Londra, 1933 (reimprimat 1968)
RIC, VI	C.H.V. Sutherland, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , VI, <i>From Diocletian's reform (A.D. 294) to the death of Maximinus (A.D. 313)</i> , Londra, 1967
RIC, VII	P.M. Bruun, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , VII, <i>Constantine and Licinius A.D. 313-337</i> , Londra, 1966
RIC, VIII	J.P.C. Kent, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , VIII, <i>The Family of Constantine I A.D. 337-364</i> , Londra, 1981
RIC, IX	J.W.E. Pearce, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , IX, <i>Valentinian I-Theodosius I</i> , Londra, 1933 (reimprimat 1968)
RIC, X	J.P.C. Kent, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , X, <i>The Divided Empire and the Fall of the Western Parts A.D. 395-491</i> , Londra, 1994
RPC	Roman Provincial Coinage
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SCN	Studii și Cercetări de Numismatică, București
Simpozion Chișinău 2000	<i>Simpozion de Numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima Unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul, Chișinău, 28-30 mai 2000, Comunicări, studii și note</i> , București, 2001
Simpozion Chișinău 2001	<i>Simpozion de Numismatică organizat în memoria martirilor căzuți la Valea Albă, la împlinirea a 525 de ani (1476-2001), Chișinău, 13-15 mai 2001, Comunicări, studii și note</i> , București, 2002
Simpozion Chișinău 2002	<i>Simpozion de Numismatică dedicat împlinirii a 125 de ani de la Proclamarea Independenței României, Chișinău, 24-26 septembrie 2002, Comunicări, studii și note</i> , București, 2003
Simpozion Chișinău 2003	<i>Simpozion de Numismatică dedicat Centenarului Societății Numismatice Române (1902-2003), Chișinău, 26-28 noiembrie 2003, Comunicări, studii și note</i> , București, 2005
Simpozion Chișinău 2004	<i>Simpozion de Numismatică, organizat cu ocazia comemorării sfântului Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1504-2004), Chișinău, 29 septembrie-2 octombrie 2004, Comunicări, studii și note</i> , București, 2007
SMMIM	Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară, București
TNDBülten	Türk Numismatik Derneği, Bülten, İstanbul
Varbanov	I. Varbanov, <i>Greek imperial coins</i> , I, <i>Dacia, Moesia Superior, Moesia Inferior</i> , Burgas, 2005
Weiser	W. Weiser, <i>Katalog der Bithynischen Münzen der Sammlung des Instituts für Altertumskunde der Universität zu Köln</i> , I, 1983